

બે બેલ

મારી નવ્ર કૃતિઓને ચાહનારા ગુજરાતીઓને જરા લામી રાહ જોવાની આ સમય પ્રગટ થઈ શકે છે, તે માટે મારી ચાહવાના બે બેલ હું અહિં નોંધવા છટ ધાર છું

૪ સ ૧૯૨૦ માં હું મુમ્મલ ગયો હતો, તે વેળા મારા મિત્ર “વીસમી સદી” વાળા સ્વર્ગસ્થ હાજીમહમદે આ ‘સંદેશિકા’ નો કાવ્યસમય પોતે સુંદર રીતે છપાવી બહાર પાડવા મારી પામેથી લઈ લીધો હતો આ સમય એ કલાદ્રુષ્ટીને હાથે બહાર પડ્યો હોત તો ગુજરાતને એનું રૂપરંગ કાઢી જોર રીતે મળી રહેત પણ વિધિને જૂઠું જ ભાગ્યું, અને એ મિત્રના અવસાન પછી બહુ મહુ વિલંબે એ સમય એમના સાપુત્ર પાસેથી મને પાછો મળ્યો. તે પછી મારી ચાનું નાદુરસ્ત તબિયત અને અનિવાર્ય અડચણોને લીધે એ બહાર પાડવાનું કામ ઢીલમાજ પડતું ગયું ગયા ડિસેમ્બર ૧૯૨૩ માં મારા વિદ્વાન મિત્ર રા રા બળવતરાય કલ્યાણરાય ઠાકોર મદ્રાસ આવ્યા હતા, ત્યારે તેમના સ્નેહ અને આશરેને વચ્ચે થઈને મેં એ સમય તેમને સ્વાધીન કર્યો અને તેમનીજ ખતથી એ સમય “ગુજરાતી સા ૫ મંડોળ કમિટી” ને એની પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રગટ કરવા માટે સોંપ્યો. એ બધા મિત્રની જો આટલી ખત ન હોત તો વળી પાછી ટેલેલિક વધુ ઢીલ થઈ જ હોત એ કારણને લીધે આ પુસ્તકની પ્રસિદ્ધિને માટે હું એમનોજ આભારી છું

ગુજરાતનો વાચક વર્ગ કવિતામાં હવે વધુ રસ લેતો થયો છે, અને ગુજરાતીનું શિક્ષણ શાળાઓ અને વિદ્યાપીઠોમાં પણ વધુ હમગ

અને ખંતથી સેવાય-દેવાય છે, એ આનંદની વાત છે આ સમગ્રદમાં સમાયલી કવિતાઓ ઉપર કથી જાતનાં ટીપ્પણ કે ટીકાઓ તેઓના અર્થવિસ્તાર માટે હું આપી શક્યો નથી, પણ રસિક વાચક એમાના રહસ્યો અને ધ્વનિઓ પોતેજ ઉઠેલી લેશે, એટલી આશા તો મારા રસિક ગુજરંધ્રુઓ માટે હું જરૂર રાખી શકું

મારી 'પ્રકાશિકા' જહાર પડ્યા પછી લખાયલી મારી લગભગ તમામ છૂટક કવિતાઓ આ મંગલમા સમાવવામા આવી છે મોટે ભાગે એ સર્વ સાદિલ, વસત, ચેતન, ગુજરાત, નવચેતન, સમાભોચક, નવરંગ, નવજીવન, ગુજરાતી, હિંદુસ્થાન, વગેરે પ્રસિદ્ધ ગુજરાતી માસિકો અને વર્તમાનપત્રોના એકેમા છપાઇ ગઇ હતી, અને તે માટે એઓના તત્તીઓનો હું અહિં આભાર માનું છું

કવિઓના દેવાના કુવારામા બહાડની રસધારાના ધોધ નિરંતર વહેતા રહે છે. એ ધોધના ધ્વનિમા એ કુવારો પણ રસપ્રકુલ ઉડતો જાય છે. એ કુવારાના રસમિદુ એટલે એ બ્રહ્મા સંદેશ પ્રત્યેક સાચો કવિ એ બ્રહ્મનો સંદેશવાદક છે. આ પુસ્તકનાં પૃષ્ઠોમા એ સંદેશની કાષ્ઠક પણ ગ્રાખી મારે નહિ હૃદય ગુજરંધ્રુઓને ઠરાવી શકશે તો તેમાજ એ હૃદય પોતાનો અનિર્વાચ્ય આનંદ અને વિજય માની લેશે

મદ્રાસ : માર્ચ ૨૦૨૩

અરુણેશ્વર દેશમુખ અબ્બરહાર

તા. ૨૧ મી નવેમ્બર ૧૯૨૪

અનુક્રમણિકા

	પૃષ્ઠ
સંદેશ	૧
રસપ્રજ્વતા	૪
જોગીડા	૬
વસંતની શોધ	૧૦
વસંતના બણકા	૧૬
મધુરી	૧૮
મારી બહેની	૨૨
જૂલઈ	૨૬
પારઈ	૨૮
વિકાસ	૩૦
અક્ષરની ઉદ્દેશ્ય	૩૨
વિરહિણી	૩૪
પ્રેમદાન	૩૫
દૂધડાં દોહતી	૩૭
મહિયારી	૪૦
ગૃહદ્વારનાં ખેલડીયાં	૪૧
અન્ય પિતૃ	૪૫
સ્નેહીને	૪૯
મગજારીના સ્વર્ગસ્થ આત્માને	૫૧
પદ્મપ્રકાશના હાથ	૫૪
શાન્તનુ સ્વર્ગપ્રયાણ	૫૬

દીવાળી	૬૩
નવા વર્ષનાં હાસ્ય	૬૪
જીવનનાં દેશુ	૬૭
અમારી ગુજરાત	૭૦
ત્રાન્સવાલમાં ત્રાસ અને ગુર્જરવીરત્વ	૭૨
પુરોહિતની રાજભક્તિ	૭૭
વીરાંગના કર્મદેવી	૮૩
વીરબાળક બાદશ	૮૮
મહાત્મા ગાંધીને ચરણે	૯૩
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !	૧૦૧
ગુજરાતનો યશકુંડ	૧૦૮
દેવીનાં તવચેતન	૧૧૧
ખાંડાની ધારે	૧૧૪
દેવીનું અધ્યર	૧૧૮
સ્વયંદાક	૧૨૦
માનવહૃદય	૧૨૩
હું જોઈ	૧૨૭
હૈયાના ધાવ	૧૨૯
કિરમત	૧૩૨
દાન	૧૩૪
પાંપણના પડદા	૧૩૬
માનવહૃદય અને પ્રજાનો સ્નેહ	૧૩૮
ફાંખની ફેની	૧૪૧

					૫૯
બારગો ના		૧૪૩
સરખાણા સામન્તિનારે					૧૪૫
ન થ					૧૪૦
નરમ્મિ .					૧૪૩
પ્રહના પેલા	.				૧૪૫
હરનમ્મિ					૧૪૭
અગોગર લામ	.				૧૪૩
વિશ્વનું શુદ્ધ		૧૧૭
રર્મિને બારગો					૧૧૮
ભાગી મૂલ	૧૧૮
માનવમિત્રા	૧૮૪
નિમલ	૧૮૭

સંદેશિકા

સંદેશ

(ગરબી)

રૂયાના હોજ આ હેલે ચઢ્યા હો !
રેલે ગ્રહાંઠ રસધારા રે લોલ ;
ઝીલો ઝીલાવો મનમહેલે, રસિકઠાં !
નીતરે સંદેશ કંઈ ન્યારા રે લોલ.

૧

ઊઠા આકાશની ખાલો ખોલીને
ઠાઠ્યા હે રત્નરૂપ તારા રે લોલ :
એવે તે આંગણે આવો, રસિકઠાં !
પ્રાણે સમાવો ચમકારા રે લોલ !

૨ -

પૂર્વે સૂર્યોદયનાં પીછાં પોપટિયાં

ડંગે છે દેવના ઉતારા રે લોલ :

પાશ્વિમ પતંગિયાની પાંખો, રસિકડાં !

વંજિ અહિં સ્વર્ગપલકારા રે લોલ.

૩

ચંદાની ફર ફર ચમકે કીકી ત્યાં

ઉછળે મહેરામણ ખારા રે લોલ :

એવા સંકેત ઉર ધારો, રસિકડાં !

ઊંડા છે આત્મના ઉધાર રે લોલ !

૪

પલક પલક પ્રાણકુંડન કસીને

ઝરતું આકાશ અંગારા રે લોલ :

જીવનના જોગ ફાં એવા, રસિકડાં !

એવા છે પ્રાણના પુકારા રે લોલ.

૫

જીવનરુદનના તારે બૂઝાઈ

પૂરે છે સ્વર્ગ પલકારા રે લોલ :

અશ્રુમીઠાં તે એનાં ગીતો, રસિકડાં !

કર્યો કંઈ દિવસ અણસારા રે લોલ

૬

મીઠા હતા ને આજ ઘેરા દીસે તે

ઠાણે ઠલ્યાણુ કરનારા રે લોલ :

એ રે સંસારના સૂરથી, રસિકડાં !

ફળજો આ દેહના ઇન્કાર રે લોલ !

૭

હુયાના હોજ આ હોલે ચઢ્યા હો !

રેલે છે આત્મના ઓવારા રે લોલ :

આવો, આવો, રસઆંગણુ, રસિકડાં !

ઝીલજો સંદેશ અહિં ન્યારા રે લોલ !

૮

રસમલુતા

(૫૬)

ધુંટડા ભરી ભરી પીઓ દો, રસનાં સરોવરો છલકાય !
 રસના સરોવરો છલકાય, રસિકનું મન દેખી મલકાય !—
 ધુંટડા ભરી ૦

આભ ભર્યું ધુમે આનંદે, જોળે ચચુ નિત્ય;
 જડી જડી રસભિંદુ હૃદયમાં, ચમકાવે સહુ ચિત્ત.
 અંતર ભરી ભરી રસિયો કો, આત્મા ડાડી ઝળે ઝળકાય !—
 ધુંટડા ભરી ૦

કુળે કુળે ફલડાં ડાલે, ચૂમે લલિત વમંત,
 વનવન પવન વહે રસ ભરતો, લીલા હમે અનંત.
 જોળે ભરી ભરીને ત્યો કો, હૃદયે નવું નવું હિંચકાય !—
 ધુંટડા ભરી ૦

છીપે છીપે મોતી દીપે, સાગરને ભંડાર;

નયને નયને તેજ નયવતાં, વસી ઊઠે અંધાર :

પૂખડી ભરી ભરી કાઢો કો, તેજે નયન નયન રંગાય !—

ધુંટડા ભરી૦

કણુ કણુમાં જો મણિ વિલસે છે, જિંદુ જિંદુ પ્રધાંક;

રસગ્રાહક રજરજમાં નિરજે ભયો દિવ્ય રમકાંક :

નયનાં ભરી ભરી નિરજો કો, રસરસ થજે થજે નીનરાય !—

ધુંટડા ભરી૦

સરોવરો છલકે છલકાતાં રસજીવનને અર્થ :

ધન્ય ઝીલે રસ રાજહંસ કો, બગ ભિલા રહે વ્યર્થ !

આત્મા ભરી ભરી ઝીલો કો, પ્રભુની રસપ્રભુતા પથરાય !—

ધુંટડા ભરી ભરી પીઓ કો, રસનાં સરોવરો છલકાય !

જોગીડા

(મરઘી)*

જૂના જૂના તે અમે જોગીડા,
ને જૂની જૂની અમારી જાત રે,
જોગીડા જૂના જૂના રે :

જનમ્યા જગતને કોતરે,
ને ભમિયે અંધારી રાત રે,
જોગીડા જૂના જૂના રે. ૧

જૂના સૂરજ, જૂના ચાંદલા,
ને આ જૂનાં છે ફરતાં આકાશ રે;
જોગીડા જૂના જૂના રે :

ભયો જગતને આંગણે
અમ શોધ્યા મળે નહિ વાસ રે;
જોગીડા જૂના જૂના રે. ૨

* " આશાભર્યા તે અમે આવીયા, કે મારો જ્ઞાતો રમાડશે રાસ રે, આવેલ આશાભર્યા રે "—એ ચાલ.

જૂના કુંગર, જૂના મોઘવા,
ને જૂનાં વહિતાં નદીનાં નીર રે;
જોગીડા જૂના જૂના રે:

હુડે પુરાતન પ્રીતડી,
અમ બાંધવ ચેગગર પીર રે;
જોગીડા જૂના જૂના રે.

૩

જૂના જૂના ગાળે સાગરા,
ને જૂના ઉભા કિનારા-કોટ રે;
જોગીડા જૂના જૂના રે:

ઉડી દિશાઓ કંઈ લોકતી
ચાલે અંતર ભરતી ને ઝોટ રે;
જોગીડા જૂના જૂના રે.

૪

જૂના જૂના છે ચેલા તારલા,
ને આ વીંટિ જૂના અંધાર રે;
જોગીડા જૂના જૂના રે:

ઉડા વનેથી તહિં આવતા
કોઈ ધૂણીકેરા ચમકાર રે;
જોગીડા જૂના જૂના રે.

૫

જૂનાં આ વન, જૂની ઝાડીઓ,
 ને જૂની જટા વરલાની છાય રે;
 ને જૂની જટા વરલાની છાય રે.

ઘાડી આચા દિલ ઘેરતી,
 તેમાં પંથ પાડે અમં પાય રે;
 ને જૂની જટા વરલાની છાય રે.

જૂનાં તે કાળનાં મીઠાં,
 ને છે જૂનો અમરો ઘાટ રે;
 ને જૂની જટા વરલાની છાય રે.

લીધાં તપોવ્રત રનેહનાં,
 તહિં ઊભા અખંડ નેત્ર વાટ રે;
 ને જૂની જટા વરલાની છાય રે.

જૂનાં કમંડલ, ભેરખા,
 ને જૂનાં ભગવાં અમારી સાથ રે;
 ને જૂની જટા વરલાની છાય રે.

ભર્યાં કલ્યાણ અમ જોળીએ,
 આવો, ચોળો અમારી ખાખ રે !
 ને જૂની જટા વરલાની છાય રે.

જૂના અમે તે જગજોગીડા,
 ને જૂના જૂના જગતના વેશ રે;
 જોગીડા જૂના જૂના રે;

મોઘેરા નાથના બોલડા,
 આવો, હમ્મએ મોંઘા મંદેશ રે !
 જોગીડા જૂના જૂના રે.

વસંતની શોધ

(દિવ્ય)

કહેશો, ક્યાં જઈ સંતાઈ
વનજીવન લલિત વસંત ?

કહેશો, નવફૂલડે છાઈ
કઈ કુંજનિકુંજ હમંત ?

લીલી લીલા ગૂલાઈ
દેતી રસ જગને હંત :

કહેશો, તે ક્યાં ધૂપાઈ
પ્રીતિછાયા રસવંત ?

શોધી કુલકાંની આંખે,

શોધી કાચલને હંઠ ;

શોધી સંધ્યાની પાંખે,

શોધીજ ઉપાને પંથ ;

ખોળ્યા ધરણીની સાંખે

કંઈ ગગનતણા રસઅંધ :

શુ અવર ધરા જઈ ગાંખે

રસપૂર્ણ અમર ઉરકંઠ ?

૨

આવી, મોહી, ઉડી બાવું :

એ છે એની બૂનો રીત ;

ગગનાં જનને રહ્યું ગાવું

ગતકાળતણાં શુભગીત ;

રહાવું, સહેવું ને રહાવું :

એ છે જીવનની છત ;—

હાડેયો, ક્યમ જઈ સમજાવું

જે પ્રીછે નહિ ઉશ્રીત ?

૩

શું ગઇ મોહિતને છાંડી ?

—એ પ્રમદારીત પુરાણ !—

ધરણી જ્યાં ધગવા માંડી,

ત્યાં યઇ આછી રસહાણ;

દૂરી ગહે ન શુભની હાંડી

તે અર્મોસુખરંગ પ્રમાણ,

દૂરી જાણે કે ન જગાડી

વનદેવીનો ફૂલપ્રાણ.

૪

ના જોઇ ઉપાદર્શણમાં

જોતી નિજ સ્નેહસુહાગ,

નંધ્યાસરવરમાં ક્ષણમાં

પગ પોતી ન જોઈ જરાક;

દૂરી નીલા ગગનાંગણમાં

ન સુખ્યા સુસ્તાના રાગ;—

જો વચંત ! તુજ આંજણમાં

શું હતા ભવનના કાગ ?

૫

ફૂલડોને નાખ્યાં વેરી ;

રંગો કરમાયા અધ ;

ગંસી લાડી રસઘેરી

છે દૂર પડી અનવધ ;

રસસરિતા ધર્મો આછેરી

મુંઝવે કવિઓનાં પદ :

ક્યાં ગઈ વ્યંત નમેરી ?

ક્યાં ગઈ, કહી દે સદા !

૬

પગલાં દીકાં છે એનાં ?

એ ગઈ હશે કઈ વાટ ?

હું, પવન ! મને કહેશે ના ?

કેા ઢાળે હૃદયઉચાટ ?

યોવનરસહાર તે નેણું

શું ઝળે લીલમને માટ ?

કે તપ માંડે લાજેણું

જઈ સુંરંગાને ઘાટ ?

૭

એને કે શોધી લાવો,

તો હઉં વરદાનજ સત્ય :

હઉં અમરજીવનનો લહાવો

ને ચિરયૌવનની ગત્ય ;

કમળોથી ભર્યા તળાવો,

ફૂલકીધીઓનાં નૃત્ય :

ફૂલડાં ! ફાયલ ! ચહુ આવો !

ઠરિયે કંઈ શોધનકૃત્ય !—

૮

એ વિના તપ્યા તપન રા,

ને આભ રહ્યાં ચોધાર ;

ચોદિશા સમીરણ સારા

કંઈ ભમ્યા હૃદયને ભાર ;

જ્યો સૂકા જગમયારા,

પંખી પ્રાણ્યાં ચીંત ગાર :

શું રહે સદાય ઉધારા

સુખના આયાને દાર ?

૮

મૂકે ખુલ્લા ઉરમાળા,
 મૂકે સારિવકે ફળ માંય,
 ગાઈ શુભસગ ફપાળા
 પ્રેરે રસવંતા પાય :
 રંગો રસિયા રહિયાળા
 કંઈ ધીર સમીર વહાય,
 ત્યાં સટકેલી રસળાળા
 ઉતરી આવી લોભાય !

૧૦

લાવો પોંચકારી, લેયા !
 લાવોજ અખીર ગુલાલ :
 રનેહે છાંટો, રસછેયા !
 એ સુંદરી કેરા ગાલ !
 પ્રિય કેઠિલ, મોર, બપેયા !
 ગાઓ, નાઓ રસતાલ :
 લેરો નવપુષ્પિત અહિંયા
 આ વનંતની વરમાળ ?

૧૧

વસંતના ભણોકા

(ગરબી)

યનગન વનમાં નાચે વસંતડી,
 હુયાની કુજ મારી હૂલે ઝૂલે;
 ઉટરી એક તહિ જોલે કોયલડી,
 ડાલે વસંતડી ફૂલે ફૂલે.—યનગન૦ ૧

ઉજળા આકાશમાં ઉઘટે વસંતડી,
 દિનદિન રગ કંઈ નવંસા ઝરે;
 -ગે -ગે મારી ચમકે આંખલડી,
 ઠમકે વસંતડી ધરણી પડે.—યનગન૦ ૨

રસ રસ કરતી રેલે વસંતડી,
 તરસી જગત અંબીબિંદુ ઝીલે;
 હેયે મારે ધારા ફૂટે મીઠલડી,
 લટે વસંતડી છલકે ખીલે.—યનગન૦ ૩

આડીના ઝુંડમાં હિંચે વસંતડી,
 પાને પાને કળી મીંચઈ હસે;
 ઘેલી ઘેલી મારી લાગે વાતલડી,
 જાગે વસંતડી નસે નસે.—ચનગન૦ ૪

લીલા લલિત નવી લાવે વસંતડી,
 ઘેરાં ઘેરાં મારાં નયણાં ફરે;
 હુએ નવલ મહેક મહેકે રસિકડી,
 દહેકે વસંતડી શમણે સરે.—ચનગન૦ ૫

બીણું બીણું કંઈ શુંજે વસંતડી,
 ઊંડા ઊંડા દિર લણકા ઢળે;
 આઘે આઘે સળિ! વાળે વાંસલડી,
 આળે વસંતડી એ શું છળે? —ચનગન૦ ૬

મધુરી

(ગરબી)*

શિખરે શિખરે લીલા લલિત રમાડતી

ભરછક બિલી ટેકરીઓની હાર ને;

ને મધુરાં મધુરાં ઝરણાં રેલાવતી

ઢંધક તૃપાતુર મુખ રેડે અમીંધાર ને :

એવી એ મુંઢરતા ગઈ ક્યાં આજ રે ? ૧

ઢેડે કે ઢાટે ઘડીલર ટિંગાઈને

દૂધમય વાદળોંઓ ત્યાં ઠરતી ખેલ ને;

ને ખીણો ખોળે સૂતી લંબાઈને

શમણે નિરખે સ્વર્ગગાની વેલ ને :

એવી એ મુંઢરતા ગઈ ક્યાં આજ રે ? ૨

* “ એપવણ, સરિશા ક્ષેત્રે રમાયને, ” — એ ચાલ.

લહરી મીઠી આવી રસે અલબેલહી

ફૂલડાંને કાને કરતી રસવાત બે ;

ને બે લહરી મંગ ભરી કરવેલહી

મધુરી મારી આવી સરલતા સાથ બે :

બે સરલા મુંઢરતા ગઈ ક્યાં આજ રે ? ૩

હીલમહીલી શીતલ આંખાવાડોમાં

પાંખડોંએ વળગી ફરતાં'તાં યાજ ભે ;

કે મંતાઈ અણોઠીકેરી આડોમાં

કેવ પરીની વાતે લેતાં મોજ ભે :

એવી બે પણ મીઠી ગઈ ક્યાં આજ રે ? ૪

મીઠડલાં ફૂલડાંને વધુ મહેકાવતી

મીઠડલી આવી'તી મધુરી મારી ભે ;

કોમળ શ્વાસસુવાસે હૃદય હુલાવતી

ચોરી લેતી'તી મુજ દુનિયા ચારી ભે :

એવી બે મુંઢરતા ગઈ ક્યાં આજ રે ? ૫

સુંદરતાનો અંત ખરે જલદી દિસે,

ને ગુલની કદુતા પામે ગુલપ્રેમી જો :

તડકા સાથે ગઈ મધુરી પશ્ચિમ વિશે,—

ને મુજ માટે તો રજની છે નેમી જો :

હા ! જો સુંદરતા મળશે ક્યાં આજ રે ? ૬

છે માધુર્યે શોક કંઈ અફળુત ભર્યો,

ને શોકે પણ છે માધુર્ય અનેક જો ;

હા, મધુરી ગઈ ને કદુતામાં રહું ઠર્યો,

ને આ હૃદય રમરે મધુર ને ઘેર જો :

જોવી જો સુંદરતા કરી ઉર આજ રે ! ૭

છે જાદી કે અંત ન જગમાં કાંઈનો

જે નહિ માગે આંગુકેકે મૂલ જો :

અન્યતણું દુઃખમાં છે જન્મજ આપણો,

ને નિજ દુઃખમાં જનવું આખર પૂજી જો !

તો તે સુંદરતા શોધું ક્યાં આજ રે ? ૮

સૂતતણા લઠકા બાળે છે જાતને,

ને બાવીનાં કૂડાં ઝુંચે છે ચમણાં ભે;

એ બે લક્ષ્યતણે જુલાઈ તાંતણે

અધુરી મધુરી ચાદ બંદે ઉર હમણાં ભે :

એવી એ મુંદરતા ઠરો ઉર આજ રે । ૬

મારી બહેની

(ગરબી)

મારા હૈડાનો હલકાર,

મીઠડી બહેની તું !

આવે ચાંદનીનો ચમકાર,

મીઠડી બહેની તું !

—(ધ્રુવ)

આછેરાં અરુણાં અજવાળાં

ઉપા લહે જગમાંય રે,

મુજ આંગણિયે એવાં તારાં

તેજ મધુર ઢાળાય :

મધુરી બહેની તું.

૧

બોમબટારી તારા ટાંગી

ચંદા ફરતી જેમ રે,

ફૂલપગલી પૃથિવીમાં પાડે,

આવે રસબર તેમ,

રસીલી બહેની તું .

૨

વીરા પરથી વારી જતી જો

અધીરી અધીરી બહેન રે,

વીરાનાં દુખડાં લેવાને

તત્પર રહે દિનરેન !

અધીરી બહેની તું.

૩

ખરતા તારા સરતા ઠોરે

નભ રૂપેરી નૂર રે,

તુજ વાતલડીના ચમકારા

એમ સરે સુજ ઉર :

બહાલી બહેની તું.

૪

માતલડીનાં હેત અનેશં

ઉર અંધરતી બહેન રે,

જગ અંધારે વીરા પર તુજ

છે અંદાશું નેન :

મોંઘી બહેની તું.

૫

પર્વતશિખરે ધુમસવિશેષી .

ગુફ હનંતી ભેય રે,

આ મંસરે એમ સુધામય

હાસ્ય મોંડું તુજ સોજ :

હસતી જહેની તું.

૬

મોંઘેરી જહેની મારી, તું

વીરાની કરખાંદ્ય રે ;

વીરાના સરવરહૃદયે તુજ

ભાવતણી રહો છાંય !

વિરહી જહેની તું.

૭

જગતા વાયું જગવાડીમાં

જાળે ધુમખાં ફૂલ રે,

ત્યાં મુજ જહેનડલીની રીળી

વરસે વૃદ્ધિ અમૂલ !

મીઠી જહેની તું.

૮

માતાના યાગનો ઝો ગુલકર્જી !

ખીલો પ્રસરાવ સુવાસ રે !

અદલ હૃદયમાં વસજો તારે

મધુર મધુર હાસ !

મારી બહેની તું.

૯

મારા હેઠાનો હલકાર,

મીઠકી બહેની તું :

આવે આંદનીનો અમકાર,

મીઠકી બહેની તું !

ઝૂલણું

(ગરબી)*

લાડકડો લાલ મારો જૂલે ને જૂલે,

ફૂલે વધાવું એની ચાલ :

મારો જૂલે ને જૂલે.

૧

માતાનાં દૂધ અને પિતાની છાંયડી,

દિન દિન વધે મારો બાળ :

મારો જૂલે ને જૂલે.

૨

હૈયાનાં તેજ અને આંખોનાં અમૃત,

હસતાં ખીલે એને શાલ :

મારો જૂલે ને જૂલે.

૩

દેવોની વાડીનું ફૂલ એક મીઠું,

મારી વાડીમાં ફળે ફાલ :

મારો જૂલે ને જૂલે.

૪

* "રામસમામાં અમે રમવાને આવતાં"—એ ચલ.

આંખોમાં તારલા ને સુખે છે ચંદ્રમા,
ચોંટયા પ્રભાતરંગ ગાલ :

મારો ફૂલે ને ઝૂલે. ૫

પૂર્વ ને પશ્ચિમ બે સુઠીમાં બાંધે,
હૈયે વિજયકેરી માળ :

મારો ફૂલે ને ઝૂલે. ૬

જગની વસંત મારો જાયો ઉઘાડશે,
ભરશે ચલોચલ થાળ :

મારો ફૂલે ને ઝૂલે. ૭

માતાપિતાનાં ઉરમંદિર ઉઘાળશે :
જીવો ઘણેકું મારો લાલ :

મારો ફૂલે ને ઝૂલે. ૮

પારણું

(ગરબી)^૧

નીંદરડી આવીને મારા બાગમાં પેઠી ;

નીંદરડી ! તું તો છે ફૂલ-ચોર :

હાં રે પોટે મારો કનૈયો. ૧

નીંદરડી આવીને મારા વાઘમાં પેઠી ;

નીંદરડી ! તું તો છે તેજ-ચોર :

હાં રે પોટે મારો કનૈયો. ૨

નીંદરડી તો કનૈયાની આંખમાં પેઠી ;

નીંદરડી ! તું તો છે દીકરી-ચોર :

હાં રે પોટે મારો કનૈયો. ૩

નીંદરડી ! કનૈયાને તું લોલલે બેઠી !

કનૈયો તું જેવો દુધ-ચોર : .

હાં રે પોટે મારો કનૈયો. ૪

^૧ આ ગરબી નવી રચી છે.

નીંદરડી ! તું કનૈયાને રહેજે રે લેટી !

કનૈયો છે પૂરો હોયા-ચોર :

હાં રે પોઠે મારો કનૈયો. ૫

નીંદરડી ! કનૈયો મારા પ્રાણની પેટી :

જાગવજે મારો જો અમૃત-ચોર !

હાં રે પોઠે મારો કનૈયો. ૬

વિકાસ

(રાગ સાગર)*

આણ ઉઘટે રે જાડી રાતડીની માંદા,
 જાડી રાતડીની માંદા,
 કાળી રાતડીની માંદા;
 આણ ઉઘટે રે જાડી રાતડીની માંદા.

તેજપટ બીકાર્થ જાય,
 નિમિરતંબુ ચિર તણાય,
 દોઢિ કોટિ જ્યોતિ છ.ય
 રજનીકાય
 ત્યાંય;

આણ ઉઘટે રે જાડી રાતડીની માંદા.

૧

* " વીજ ચમકે રે મીઠા મેઘાની માંદા,—એ માંદા."

પ્રેમ ઉપટે રે ડાઘી છાતડીની માંઘ,
 ડાઘી છાતડીની માંઘ,
 રસિક છાતડીની માંઘ;
 પ્રેમ ઉપટે રે ડાઘી છાતડીની માંઘ.

દુઃખપટ રસે ભરાય,
 જગત નવલક્ષ્ય જાણાય,
 મપુર મપુર કંઈક ધાય,
 જીવન ગાય
 ત્યાંય ;

પ્રેમ ઉપટે રે ડાઘી છાતડીની માંઘ.

અક્ષરની ઉકેલણ.

(ગીત)—

ઉકેલો, ઉકેલો, ઉકેલો, ઉકેલો ઉર-અક્ષરો,

ઉકેલો કેા એ અક્ષરો ;

વણતખ્યા આત્માના રે આજ,

ઉકેલો, ઉકેલો કેા એ અક્ષરો !—(પ્રવ)

વાયુ વાયો, કુંકાયો, સમાયો, છવાયો પાને પાને ;

કૂલે કૂલે દિઘડયો નવસાજ :

ઉકેલો, ઉકેલો કેા એ અક્ષરો ! ૧

અણતીકી રહે વીંટી શી મીકી વસંત આ ધરાને ;

ઠગીએ ઠગીએ રાત્રે રસરાજ :

ઉકેલો, ઉકેલો કેા એ અક્ષરો ! ૨

જરી જોયું ન જોયું ને મોહું નયન નવદાને;
એનો કોણ ખતાવે ધલાજ ?

ઉકેલો, ઉકેલો કે એ અક્ષરો ! ૩

આણધાર્યો, વકાર્યો, પુકાર્યો ટૂંક આસમાને;
હાડા હાડા ફારે એ અવાજ :

ઉકેલો, ઉકેલો કે એ અક્ષરો ! ૪

પ્રહ્મ બોલે કે ડાલે ને જોલે આ વિશ્વ જો પીછાંને;
એનો રંગ કે ઉતારો અમ કાજ !

ઉકેલો, ઉકેલો, કે એ અક્ષરો !

વણુલખ્યા આત્માના રે આજ,

ઉકેલો, ઉકેલો કે એ અક્ષરો ! ૫

વિરહિણી

(રાગ ઝારો)

નમેરીઆ ! આવો દે, મોરે નયણાં પલક ના સૂકાય.
 નયણાં પલક ના સૂકાય,
 હો, લયમાં ખલક દુણી જાય,
 આવો દે, મોરે નયણાં પલક ના સૂકાય.

 ભરતી ભરાય આ,
 લેયું તણાય આ,
 દિલનો દિલાવર ન પાય :
 આવો દે, મોરે નયણાં પલક ના સૂકાય.

 માયા તે નાથની,
 છાયા તે હાથની ;
 વેલી અકેલી કરમાય :
 આવો દે, મોરે નયણાં પલક ના સૂકાય.
 નમેરીઆ ! આવો દે, મોરે નયણાં પલક ના સૂકાય.

પ્રેમદાન

(ગરબી)

ધામ ધણે ને ધરણી તરસે,
ધમધમ મેહુલો વરસે :

જાલમલ !

એવાં તે પ્રેમદાન દેશેણ ક્યારે ?

૧

મુળડાના મોહ ને દિલડાના દાવા,
આખર ■ હેયુ ઠગાવા

જાલમલ !

સાચા તે પ્રેમદાન દેશેણ ક્યારે ?

૨

નયન નયનમાં પ્રતિમા પલકે,
રૂંડે પરમરસ છલકે

જાલમલ !

મોંઘાં તે પ્રેમદાન દેશેણ ક્યારે ?

૩

જેવુ જગાડી અધારને લટકે,
વીજગીશુ વાહળને પડજે

જાલમલ !

શૂરાં તે પ્રેમદાન દેશેણ ક્યારે ?

૪

ગગન સુહાગી રહે થશિદેહે,
અંતર સુહાગી છે સ્નેહે :

બહાલમણ !

મીઠાં તે પ્રેમદાન દેયોણ ક્યારે ?

૫

લરશે વિરાટ એકં સુકીના દાને,
સુકીનો લેદ જે જાણે :

બહાલમણ !

ઊઠાં તે પ્રેમદાન દેયોણ ક્યારે ?

૬

પગલે પગલે જ્યાં જ્યોતિનાં ફૂલો,
સૂર્યનો માંડવ અણુમૂલો :

બહાલમણ !

વિરલાં તે પ્રેમદાન દેયોણ ક્યારે ?

૭

શ્વાસે શ્વાસે છે આ લુવનનાં આણાં,
લરતીનાં મોઝાં લરાણાં :

બહાલમણ !

દેવી તે પ્રેમદાન દેયોણ ક્યારે ?

૮

દૂધડાં દોહતી

(ગરબી) *

ગોરા હળસં, ગોરાં વહાણુલાં, મનમોહનછ !

ગોરાં ગોરાં ગોકુલનાં ગામ :

દૂધડાં દોહું રે મનમોહનછ !

ગોરી ચંબેલી, ગોરી વાહળી, મનમોહનછ !

ગોરી ગોરી હું ને તમે શ્યામ :

દૂધડાં દોહું રે મનમોહનછ !

૧

કાળી ભૂકુટી, કાળી આંખડી, મનમોહનછ !

કાલી કાલી તમારી વાત :

દૂધડાં દોહું રે મનમોહનછ !

આવી અડપલાં માં કંચે, મનમોહનછ !

મારા દૂધ દોહવણિયા હાથ -

દૂધડાં દોહું રે મનમોહનછ !

૨

કાળાં અખાડિયાં આજલાં, મનમોહનજી !

કાળ કાળજિયા અંધાર :

હૃદયડાં દોહું રે મનમોહનજી !

કાળી કાળી મારી ગાવડી, મનમોહનજી !

તેની ગોરી આ હૃદયની ધાર :

હૃદયડાં દોહું રે મનમોહનજી !

૩

કાળા જમર ભમે વાડીમાં, મનમોહનજી !

ગોરાં ગોરાં કમળનાં ફૂલ :

હૃદયડાં દોહું રે મનમોહનજી !

દિલે સિંહાસન દેવનાં, મનમોહનજી !

કરતે કાળાં ગોરાંનાં મૂલ :

હૃદયડાં દોહું રે મનમોહનજી !

૪

કાળી ફૂળે ઠહિં ઠોકિલા, મનમોહનજી !

ગોરા ગોરા આંખાના મહોર :

હૃદયડાં દોહું રે મનમોહનજી !

આમે વગાડો તમ વાંસળી, મનમોહનજી !

દો'તાં દહાડો જ્યે ચઢી પહોર :

હૃદયડાં દોહું રે મનમોહનજી !

૫

કાળાં તળાવ, ગોરા હંસલા, મનમોહનજી !

ઊંડા ઊંડા જીવનના મોલ :

ફૂંધડાં ફોહું દે મનમોહનજી !

લાવો મદુડી તમ આત્મની, મનમોહનજી !

આ ફૂંધડાંના સ્વાદ છે અમોલ !

ફૂંધડાં ફોહું દે મનમોહનજી !

મહિયારી

(ગરબી) *

મહિયારી ! ક્યાં ચાલી ગોકુલ ગામની ?
 દો'લીમાં તે રાખ્યું શું મંતાડી જો ?
 તરસ મને લાગી છે અમૃત નામની ;
 મુજને શું ના દે તુજ મહી ચખાડી જો ?
 મહિયારી ! ક્યાં ચાલી ગોકુલ ગામની ? ૧

ગમે મને તારાં હરિયાળાં ખેતરાં,
 ને તુજ દુધિયાં ધિંગાં દાર ભરકતાં જો :
 કાં ભરકે ?—જો આ ગાડીનાં ગંખરાં,
 આવ, પડી અહિં મુણિયે હૃદય ધરકતાં જો !
 મહિયારી ! ક્યાં ચાલી ગોકુલ ગામની ? ૨

વાડતણે ખણે તુજ દો'લી મકથું,
 તુજ ઊંઠણ આ કમદી પર ટંગાગ્રે જો ;
 ને આ લીલી ચાર ઉપર જરી મકથું,
 આત્મા ઊઠાં અમૃત ત્યાં પી પાશે જો :
 મહિયારી ! ક્યાં ચાલી ગોકુલ ગામની ? ૩

ગૃહદ્વારનાં બેલડીયાં

(માઠ-ગરબી)

આછા ઘુંધટ ઉઘાડ,

સખીરી ! તારા આછા ઘુંધટ ઉઘાડ !

ઉરઝાંદર્ય ચખાડ,

સખીરી ! તારા આછા ઘુંધટ ઉઘાડ !—(પ્રવ)

રસચંગીલી ચંદા મધુરી

વેરે રૂપાકૂલ;

વાહળવસન મુખેથી ખસેડી

કરતી કુનિયા દૂલ;—

સખીરી ! તારા આછા ઘુંધટ ઉઘાડ ! ૧

સરવરસવિલે કુમુદની નાચે

અનિલે અનિલે પૂર;

મુખવદનરી ખીલવે પાંખડીમાં

ઝીલવા ચંદા ઉર;—

સખીરી ! તારા આછા ઘુંધટ ઉઘાડ ! ૨

નહિ ઝીલે તો નહિ ખીલે ઝે,

બહીલે મુખ સૂકાય :

ઉરસંવાદ પ્રકુલ વસે ત્યાં

રસભેડી વિકસાય ;—

સખીરી ! તારા આછા ધુંધટ ઉધાડ ! ૩

અંતર તુજ આત્મા ગુંજે ને

નયને વહે સંદેશ ;

ધુંધટ ઉધાડ, અહો રસરાણી !

કરી દે સ્વપ્ન ઉજ્જેશ !—

સખીરી ! તારા આછા ધુંધટ ઉધાડ ! ૪

પટ ખોલે નભલક્ષ્મી ઉપા તો

સૂર્ય ઝરે રસનેહ ;

સંધ્યાને મુખ ધુંધટ પડે ત્યાં

અંધ બને જગદેહ !—

સખીરી ! તારા આછા ધુંધટ ઉધાડ ! ૫

ગૃહદ્રોરે બેલડીઆં વંદે

વંદન વંદનઉદાર ;

સમરસકલા ખીલી પ્રગટે ત્યાં

ઉરસોભાગ્ય અપાર ;—

સખીરી ! તારા આછા ધુંધટ ઉધાડ ! ૬

તુજ રનેહની પ્રતિમા શું બોલે,

બોલે ચેતન કૃમ ?

એકલ ઉર કલાખી ન જોલે

પ્રાણકલા પૂરી એમ ;—

સખીરી ! તારા આછા ધુંધટ ઉધાડ ! ૭

રસ ન જરે, પ્રભુતા ન સ્પુરે, શું

આ તુજ એવી અમાસ ?

ધુંધટ ઉધાડ, ખિલાવ કલા, સખી !

વેરી દે તુજ હાસ !—

સખીરી ! તારા આછા ધુંધટ ઉધાડ ! ૮

જળથંજ વિલસે, રજની વિલસે,

વિલસે દિશદિશ ઓમ :

ધુંધટ ઉઘાડ, જીવનભાગી સખી !

પૂર્ણકલા ઝર સોમ !—

સખીરી ! તારા આછા ધુંધટ ઉઘાડ ! ૯

નયનો ઝરશે, પ્રજુતા લરશે,

સરશે આત્માભાર :

સખીરી ! તારૂં હૃદય વિકસતાં

સ્વર્ગ બને અંસાર !—

સખીરી ! તારા આછા ધુંધટ ઉઘાડ ! ૧૦

શૂન્ય પિંજર

(દિવ્ય)

ગઈ, ગઈ ઓ બહાલી દારા !

ગઈ, ગઈ તુ તો રવિધાર :

તે વાળી લોધા સહુ તારા,

મુજ કાજ રહ્યા અધાર,

મુજ અતગ્ની અમોધારા

પડી બધ હવે આ ઠાર,

તુજ પથ રહ્યા કઈ ન્યારા,

ને હા ! મુજ આ અમાર !

ત્યારે તું ગઈ, ઓ જાણી !
 ઉડીને કેા બીજે સ્થાન,
 પડયું આ મુજ પિંજર ખાલી,
 ત્યાં-ઠવિત કરે નહિ ગાન ;
 તુજ પૂડે ગયુ સહુ ચાલી,
 જળ પૂઠે હંસ સમાન :
 મુજ કાયા પડી છે ઠાલી,
 ને હૃદય વિજન વેરાન.

૨

મુજ ગાન હતું તુજ કાજે,
 ને તું મારે હતું કૃત :
 તુજ નુંદર નખરાંનાજે
 નું ખીલતી મારે મુખ !
 તું રૂંધેલા ગઈ સુર-તાજે,
 દરવા સુરજન સહુ દૂત :
 જાણી ! કરશે ત્યાં આજે
 મુજ મુગતલું કંઈ નૂત ?

૩

તુજ નેન વસી રવિજ્યોતિ,

તુજ અખે હસંત વસંત ;

તુજ ગાલ ઉપા રહ્યો ગોતી

ડાકાવતી જતી દિગંત ;

તુજ કંઠે કોયલ ખોતી

નિજ ગાન લખંત લખંત ;—

સહુ આંખ રહી અહિં રાતી,

ને તું ત્યાં હસે અનંત !

૪

તું ગઇ, ને સ્વર્ગ ગયું ત્યાં,

રહ્યું કંઈ મુજ પાસ ન અત્ર ;

ખડાલી ! હા નયજ તું જ્યાં,

ત્યાં સ્વર્ગ બને તુજ છત્ર !

તુજ હાસ્યક્રૂણે તે ગૂંધ્યાં

ને બાંધ્યા સુરજન તત્ર :

રહ્યું સ્વર્ગ બધું એ શું ત્યાં ?

અહિં ફરતા રહ્યો સર્વત્ર !

૫

નહિ, નહિ, બહાલી ! ફર પાછી ;

ફરો દે મુજને રવિલગ્ન,

ફરો ગાનલક્ષ્મ રૂહે નાચી,

ને પૂર્ણ બને રસસર્ગ.

લાગે જગ આછી આછી .

મીઠી ! શા મુરજન વર્ગ ?

સ્વર્ગે તુજ મુખ રહુ યાચી,

ને તુજ મુખમાહિંજ સ્વર્ગ !

સ્નેહીને

(ગરબી)

આવો, આવો અમારે ખાર,

ઠંડાલા પધારજો !

તમ આત્માના ઊજળા ચમકાર ;

ઠંડાલા પધારજો !—

પગલે પાવન અગીછાંટણાં છાંટો,

ખારણે સૂકાઈ અમ વેલ :

ઠંડાલા પધારજો !

વેલી જગાવો ઉર ખેલી એ ઘેલી,

દેલી દેલાવો રસદેલ :

ઠંડાલા પધારજો !— આવો

સ્નેહમડપ નિત્ય આત્મ અમ જૂલે,

સ્નેહની ઢોરી સ્નેહહાય

ઠંડાલા પધારજો !

દોરી તટી કે છૂટી નહિ જાણું,

જેંથી જૂલાયો તમ સાથ :

જહાસા પધારજો !— આવો૦

આછી આછી આ જગનની માયા :

જોડા અમારા વિલાસ :

જહાસા પધારજો !

મેંધી મેંધી અમ માંડવની છાયા :

મેંધા તમારા ઉજ્જ્વલ :

જહાસા પધારજો !— આવો૦

આત્મપદ જોલી આ મૂક્યું તમ પગથે,

ના. ના, જશે નહિ દૂર !

જહાસા પધારજો !

આવો, પટે એ કનકપદ લૂંટ :

પામું પ્રજ્વળિત નૃત્ત :

જહાસા પધારજો !—

૫૧

આવો, આવો અમારે ઘાર,
 બહાલા પધારજો !
તમ હૈયાના દેવી ચમકાર :
 બહાલા પધારજો !

(અમ અંતરના ઊંડા અંધાર,
 બહાલા વિદારજો !)

આવો, આવો અમારે ઘાર,
 બહાલા પધારજો !

મલખારીના સ્વર્ગસ્થ આત્માને

(રાંગ કાશી-ધીરાના પદની રૂઢ)

હુળિયારાંના બેલી દે; પાંગળિયાંની પાંખડી !
 રાતી ગયો શું મેલી દે હિંદ મેયાની આંખડી !— (ધ્રુવ)

જાચી જાચી તુજ મેડી આકાશે, નીચા અમારા વાસ;
 તોય હૃદય તુજ નિત્ય ધડકતું, હુલતું બની દીન દાસ;
 સેવા કીધી સાચી દે, જાણી ન તે ઝરઝાંખડી;
 બૂલે તે શું લવમાં દે હિંદ મેયાની આંખડી ?— ૧

રાતાંને જઈ રાકતો, વીરા ! રાતો અંતર આપ;
 હિંદ મેયાના દીન હૃદયની શુદ્ધ બન્યો તું ખાપ;
 તજી રત્નજડિત મોજડી દે, પહેરી કઠણ પદ આખડી;
 આજે કોણજ લહોગે દે હિંદ મેયાની આંખડી ?— ૨

પૂર્વના પર્વત ને પશ્ચિમના સાગર ધુરકી રહ્યા અંધભાવ;
 મેત ધન તુજ ત્યાં રણ રોપી તે કીધો અમૃત પ્રનાવ;
 ગંધુતાની ખાંધી દે સહુને તે દિવ્ય રાખડી;
 બેતી સ્વપ્ન મોંધેરાં દે હિંદ મેયાની આંખડી !— ૩

ગાળે ગગન ધનધોર ફરી ને વીજ કરે ચમકાર ;
 પડતા પ્રલયના પડધા પશ્ચિમમાં ખળહાવે અમ દ્વાર :
 સૂઝે નવ ત્યાં સીધી રે વાટ દિસે બહુ વાંકડી ;
 ધીરજ ત્યાં ક્યમ ધારે રે હિંદ મેયાની આંખડી ?—૪

ખંધુતા પૃથ્વી ને સ્વર્ગની સાધી તે, વિભુતા બહાલા એ વીર !
 તો અમ આશ રહી તુજમાં, તું હૃત બને અમ ધીર :
 અબુલ્લને વિનવળે રે, રહે મૈયા સંકડી,
 હાસ્ય પૂરીને ઠારે રે હિંદ મેયાની આંખડી !— ૫

સૂર્ય ચંદ્ર ને તારલા આથે વરસતા નિત્ય ઉલેશ,
 ચૂર્મ અને દેશોત્પતિ ઠેરા મોંઘા તુજ સંદેશ :
 મળજો વીર મહાબારી રે ફરજ બિલી ત્યાં ત્યાં ખડી !
 બૂલો સ્મૃતિ શું તારી રે હિંદ મેયાની આંખડી ?— ૬

ઈલમમકાનો હાથ

(ગઝલ)

પ્રુખ કરી ને ઈલમની સોદાગરી હાથ ગયો :
એકદર ગુજરાતની કરી ચાકરી હાથ ગયો !

પ્રુખ કરી૦

જ્યાં ભર્યા'તાં આસમાને ઘોર કાળાં વાદળાં,
રંગ ત્યાં બેમૂલ કે કે ચીતરી હાથ ગયો !

પ્રુખ કરી૦

જ્યાં જમીને ગુંથવાતાં ધૂળઠગ ને ઝાંખરાં,
બાદશાહી બાગ ફૂલનો ત્યાં કરી હાથ ગયો !

પ્રુખ કરી૦

ગુર્જરીનું ઈલમમકા પાક દીધું હજ કરી,
એક હજારતની ફરીરી દિલ ધરી હાથ ગયો !

પ્રુખ કરી૦

૫૫

ઓ મહોળ્લસ ! નાઉમેદી ! ઓ જીવાની ગુલસરી !
તમ ફકીરીની અમીરી આ હરી હાથ ગયો !

ખુબ કરી૦

એ અમીરીના સખુન પર ત્યાં ફિરસ્તા ■ ફિકાઃ
અહિં ન જાણ્યું મોતી શાં શાં વીખરી હાથ ગયો !

ખુબ કરી૦

રો હવે ગુજરાત ! રો, રો ! ના પિછાન્યો જીવતાંઃ
આંસુના દરિયાવ એવા કે તરી હાથ ગયો !

ખુબ કરી૦

ના અદ્વૈત ઈનામ જગતું ; એક કુરખાની દિલેઃ
કે અમીરી, કે ફકીરી, સંભરી હાથ ગયો !

ખુબ કરી૦

કાન્તનું સ્વર્ગપ્રયાણ

(દિ ૫)

સ્વામીના સેવક બહાલા,
 જો ગુર્જરોના મલિ કાન્ત,
 મળુના અમૃતસ ખાવા,
 તે પી પાયા મરણાન્ત,
 તુજ આત્મન્માર્ગ નિરાળા
 ઠરા ગોધ્યા આખર, આન્ત-
 ઘોડી જગપથ નમાલા
 ઠરા જઈ પાગ્યે એકન્ત?

બહાલા, તુજ હૃદયસિતારે
 ત્યાં છેડંચા પૂર્વોભાપ,
 મૃદુ ઝરતી અમૃતધારે
 પગ ભૂલ્યા સૌ જગતાપ;
 તુજ અંગુલિ તારે તારે
 ભરતી માધુર્ય અમાપ,
 ક્યાં જઇ શોધું જગચારે
 તુજ અદ્ભુત ગાનપ્રતાપ ?

૨

જો બંધુ, ગયો તું ચાલી
 કુદરતશું કરવા દર;
 લાખ્યાં શું અમ ઉર ખાલી
 જોગમ દેપે ચકચૂર ?
 સંભારી સ્વર્ગે બહાલી
 અહિં વાળ્યાં આલમનૂર ?
 ત્યાં ચાલ્યો ગાવા મહાલી
 શું ગાન પરમ રસધૂર ?

૩

તુજ હૈયાની ખલહારી

આહિં જોઈ અમે કંઈ જોર,

તુજ સ્નેહવસંતે બારી

લયતા મૃદુતાભર મ્હોર ;

કંઈ કંઈ ધારી અણુધારી

તુજ હૈયે તપી બપોર !

ન્યારી, બહાલા, રે ન્યારી

તુજ કુસુમ સમી ઉરદોર !

૪

ડાલી બહુ તારી કીસ્તી

ભવસાગરને તોફાન,

જોળી હસ્તી ને નીરતી

તું રોજ રહ્યા હેરાન ;

તુજ નજર ઠહી નવ ખિસતી

ન્યાં અગતું દૂર નિશાન,

તુજ સફર સફળ થઈ રિસતી

રવામીકર દઈ મુકાન.

૫

શું 'નથી ઇશ્વર દુઃખીનો' ?

શું 'કર્તાની કૃતિ કૂર' ?

જીવનભર તો રસભીનો

તું, ણંધુ, રહ્યો કયમ પૂર ?

જો લેવો દહાવ અમીનો,

તો વિષ પણ પીવું શૂર :

એ મહાપિતા અભુજનો

છે પ્રેમવિલાસ જરૂર.

૬

માગ્યું તે આજ માગ્યું છે,

શોધ્યું તે જડ્યું ઝવેર,

ઠોક્યું તે પણ ઉઘડ્યું છે :

ઓ બહાલા, અભુની ગહેર !

ત્યાં દેવ પરસ્પર ખૂંછે

દ્વારે ઊભા રસભેર,

એ આજે સ્વર્ગે શું છે ?—

રસદેવ, પધારો ઘેર !

૭

દુનિયાએ અળગો કીધો,

તે કરવા પ્રિય વધુ આજ,

જ્ઞાતાંએ ઘા ઉર દીધો,

તે ચુંબન કરવા ઠાજ :

તં સ્નેહસુધારસ પીધો,

સઘ પ્રભુદેલાંનો સાજ :—

જો, પ્રભુએ જોળે લીધો

ને શિર મૂક્યુ સુરતાજ !

૮

જન્મે જન્મે ઉર કસ્યું,

એ છે વિધિની શુભ નેમ,

જોવા અંધારે ધસ્યું,

લેવા જોયું જગશેમ ;

દુનિયામાં દુઃખે હસ્યું,

ને સુંખમાં રહ્યું તેમ :

જ્ઞાતા, વિભુઉરમાં વસ્યું

તું સમજ્યો ગાધી પ્રેમ.

૯

દિનઉરની શોભા જોલે

સૂર્યાસ્તે ભર આકાશ,
જીવન જ્યાં ચલતું જોલે

ત્યાં આત્મા ભરે મિઠાશ,
નલજંગા પૂરી લોલે

જ્યાં આંજે આંખ અમાસ,
જીવન અવસાને જોલે,

ને પૂરે પ્રભુજી આશ.

૧૦

બહાલા, પ્રભુપદ તું જોલે

ઉઠી તુજ વીણાતાર,
અહિં વહતી રસભર રેલે

મધુરી ધીરી સ્વરધાર,
રોતી ઉરપાર ઉઠેલે

ગુર્જરી તુજ ગાનપ્રકાર
શા રંગ હશે સુરમેલે ?—

સુજ આંખ ઉઠે જગપાર !

૧૧

ઉગશે રવિ ને આથમશે,
 રહેશે સત્યજ ને સ્નેહ,
 આગળ પાછળ નહીં નમશે,
 વચ્ચે તપશે રવિદેહઃ
 તુજ ગાન પિતાઉર ચમશે,
 ભરતું ઉર એ રસલેહ,
 ત્યાં તુજ રતિધન ધમધમશે,
 બહાલા, અહિં જ્યોતિર્મેહ !

દીવાળી

(ગરબી)

પ્રગટે ઘરઘર આજ પ્રકાશ,
 દીવાળીનાં મેરિયાં રે લોલઃ
 ઝગઝગે આર્યભૂમિના વાસ,
 હો રંગભર હેલિયાં રે લોલ !

(સાળી) ઊંડું અંતર કાળનું, ઊંડા આ અંધાર;
 આવે તેમાં તેજના મોંઘેરા ચમકારઃ

ઊઠાં ઊઠાં છે અમ ગીત
 કે ગરવાં હેલિયાં રે લોલ,
 આવો, ગાઈએ સહુ ગુણ રીત,
 હો રંગભર હેલિયાં રે લોલ !—

(સાખી) દીવે દીવે દેવની સ્નેહભરી છે આંખ ;
 અળહળ જ્યોતિ ઝીલતાં, કૂટે પ્રાણની પાંખ :

સુરવર મુનિવર નર ને નાર
 કે એમાં 'ખેલિયાં' રે લોલ ;
 અ.યો, કરીએ આત્મવિહાર,
 હો રંગભર હેલિયાં રે લોલ!— ૨

(સાખી) કેટિક તારક ઝગઝગે, કેટિક દીપ પ્રકાશ ;
 કેટિક એવી પ્રાણની ખીતો ઉત્તત આશ :

કેટિક આજ દીવાળી સાથ
 કે અંતર રેલિયાં રે લોલ ;
 દીપે દીપે પ્રગટો નાથ,
 હો રંગભર હેલિયાં રે લોલ!— ૩

દેયાં હીરા, મન મોતીકાં, તે
 મઠો હરિને હેમ રે;
 પુણ્યની આંગળીએ પહેરી શોભાવો
 આત્માનો અવિચળ પ્રેમ !

આનંદસર આજે ! ૩

હમે આકાશ, હમે વાદળાં, ને -
 હમે પ્રભાત નવરંગ રે,
 હમે જગત કૂલ વેરતું, જ્ઞાતાં !
 હમે સદા સુખસંગ !—

આનંદસર આજે ! ૪

જીવનનાં દેણુ

(ગીત)*

ધીરી ધીરી જો ગઢેન !

ધીરી તું જાણ, મારી જંસરી !

તાશં ઘેશં ઘેશં વેણુ :

ધીરી તું જાણ, મારી જંસરી !— (ધ્રુવ)

ધીરી ધીરી તું જાણ,

ઝરણુ હિમાનાં જાણ,

જગત પોણમપોણ :

પરમ કોતુકનાં કહેણુ :

ધીરી તું જાણ, મારી જંસરી !—ધીરી૦

* “ કમુંજી રંગ હો ગઈ, ”—એ ગાય.

(સાખી) શ્વાસે શ્વાસે જાય મુંઢરતા જગથી સરી :
પ્રેમ રહે ને ગાય, ભરતી ઝોટે માનવી !

હો હો સૂકાય,
ખીલે ખીલે કરમાય,
ભરે ભરે ઠલવાય :

જગતજાડુનાં ઘેન,
ધીરી તું જાણ, મારી ખંસરી !—ધીરી૦

(સાખી) કૂલડાં જાગે જ્યાર, પ્રેમ ઘૂમી ફેલે ઢાઈલો :
પાન ખરે તે વાર, જાય હડી જ્યમ વાયરો.

એવા એવા છે નેહ,
ઢોટે દુનિયાની દેહ,
ચડે અવતી જગ ચેહ :

એ તો અવનનાં દેણ :

ધીરી તું જાણ, મારી ખંસરી !—ધીરી૦

ધીરી; ઓ ધીરી, 'હા ધીરી,
 ન થા તું અધીરી,
 અમીરી ફકીરી,
 સખીરી ! ગા તું વીરી :

ધીરી ધીરી દિન રેન,
 ધીરી તું બોલ, મારી ખંસરી !

તારાં ઘેરાં ડાહ્યાં વેણુ :
 ધીરી તું બોલ, મારી ખંસરી !

ધીરી ધીરી ઓ ગહેન !
 ધીરી તું બોલ, મારી ખંસરી !

અમારી ગુજરાત

(ગીત)†

કોણ કહેશે, નથી આ અમારી ગુજરાત ?

અમારી ગુજરાત હો લવનની મહોત્સાત :

કોણ કહેશે, નથી આ અમારી ગુજરાત ?—(ધ્રુવ)

પગલે પગલે જ્યાં મોતી વેરાયાં,

સ્નેહે ધૂમે માતળયાં સંગત :

કોણ કહેશે, નથી આ અમારી ગુજરાત ? ૧

નવ ખંડ ગાજે ચેતન અવાળે,

દહાવો લેવો એ તો આજે ઉદાત :

કોણ કહેશે, નથી આ અમારી ગુજરાત ? ૨

આત્માને લોગે જોગ જમાવગું,

આને મંદિર અમ પ્રાણની નિષાત !

કોણ કહેશે, નથી આ અમારી ગુજરાત ? ૩

† "નાદી જનમેષુ પ્રીતિના મોતીનું મૂલ", એ મામ.

જર્થશું જગતને ચારે ખૂણાએ,

ગુજરાત અમારી ગુજરાતી અમ વતન :

કેણ કહેશે, નથી આ અમારી ગુજરાત ? ૪

તપશું એ તાપે, જપશું એ જપે :

એ અમ 'અહંબ્રહ્મ' ગુજરાત માત !

કેણ કહેશે, નથી આ અમારી ગુજરાત ? ૫

દુનિયા ડાલાવશું, સાગર શોષાવશું :

મેંઘા અમ પ્રાણની એ મેંઘી મિસલ :

કેણ કહેશે, નથી આ અમારી ગુજરાત ? ૬

ત્રાન્મવાલમાં ત્રાસ અને ગુર્જરવીરત્વ

। ૭ ।

૧

(નિમ દરિગીત)

દેવી ! ધમે અમ નગમા !

ભરો દો અનલ અમ અગમા !

જગ ટાલશે,

ચખ ચોળશે

અમ જીવનના રણ નમા.

દેવી ! ધરો રણતૂર શૂર સ્વહૃદ્ધ હા !

જગરો, ગજરો સૂર પૂરણ મસ્ત હા !

ભડગર્જના ત્રાડી જગનપડ દોડતી જાડી પડે

ઓ દેવી ! કૂકો મત્ર ! અમ અતર અનલ ભડમડ દહે !

શું આલ આ તટી પડે ?

આ સિંધુ શું ઉવટી પડે ?

હુઃખેઝાળમાં

આ કાળમાં

શું તેજ અમ ખૂટી પડે ?—

શું ના અમે ગુજરાતનાં સંતાન કે ?

શું ના અમારી માતૃ અભિમાન કે ?

હિંદુ, સુસલભિન, પારસીઃ કે રૂઢે વિવિધ અમ જાતોએ ?

એકાત્મ સંહુ જિભા અડંગઃ શું ના અમે ગુજરાતીએ ?

કઈ દેશદેશ ધૂમ્યા અમે,

કહિં રવિ ઉગે, કહિં આથમે :

નંજલ બધાં

મગલ કોંધાં

અમ ધીરપાદ પરાક્રમે !

ન જણ્યા અમે પહાડો, વનો, મહાસાગરો :

ન જણ્યાં અમે કંઈ વનવરો કે જળવરો :

રે કંઈ હજારો વર્ષથી હર્ષે મય્યા પરદેશમાં,

તે માનુદૃષ્ટ ધિકરાવવા શું છવોએ આ વેશમાં ?

ઝો રણુઝૂરી ગુજરાતણો !

પ્રતિભાપૂરી ગુજરાતણો !

(શું ઝોજ કે

ધરને ચકે

રોબતી ઝૂરી ગુજરાતણો ?) —

પરજે અમારે રહ્યો સહે સહુ વેદના,

રણુદેવોશું કુંકે ઉરે અમ ચેતના;

ગોરવ-પ્રભા-મહિમાવતી ! વીરુવ તમ અળકાવળે !

તમ કૂખ પાક્યાં માતાંડાં અમ દેશને દીપાવળે !

૫

હે ઓટનના યશસ્વકો !

સ્વાતંત્ર્યના ઉરભક્ષકો

વિધ વિધ ભોંટ

અમને પોંટ

આ ત્રાન્નવાલી તશકો !—

સહ યુદ્ધમાં ગાણુ જોભા સાથે અમે :

કયમ દૂર લઈ દગ દેરવો આજે તમે ?

તમ કિરણતંતુ ચઢી જોભા સામ્રાજ્યની છાયા તમે,

ત્યાં એક તસુ ભેમિયે અમોને ના મળે, શું ના મળે ?

ઉકળે અમારાં અંતરો,

આંખે વહે અશિઝરો :

હૃદયે નહીં,

લરીએ નહીં

આ આફતે અમ સિંહનરો !—

શું અમે કાળા હિંદીઓ કહેવાઈએ ?

તમ હૃદય કાળાં ચીતરી ક્યમ ગાઈએ ?

અમ આરમકુંદન અભિ આ બળતાં પ્રતાપ ઝગાવશે,
ઓ ભોઅરો ! તમ ધોર આ ઉરભૂમિને જ ધગાવશે !

વીરા ! મચી રી હોળી આ !

શા મુભટરંગો ચોળી આ

ઉરશક્તિની

વત ભક્તિની

અમ પ્રાણને ધૂળ રોળી આ !—

વીરા ! અમારા રંગમાં ચોર ચોળને !

વીરા ! અમારા ફાગની ધૂળ ચોળને !

ઘેરા ગગનને ફાડતી, પાતાળનાં પડ તોડતી,

આવો, પ્રમત્ત ગળવોએ રણહોરો જગ ઝંજોડતી !

ઉછળેા જગન મહાસાગરે !

વટોગિયા નશને ભરે !

પહોડો પડો !

જવાલા પડો !

અધાર અવર્તિ આવરે !

ગુજરાતના શ્રા અમે ગુજરાતીએ !

યમએ શું ભારતદેવીના યશધાર્તાએ ?

અમ ગેહ દઈએ, દેહ દઈએ, ચેહ બર્જીએ તાર્તા એ !

અમ ટેક ના તરૂંએ કદી !—રે આ અમે ગુજરાતીએ !

(અનુષ્ટુપ)

પ્રતાપ ત્યાં પ્રતાપે તો દંદયુદ્ધતણા કીધાઃ
શ્રુતે તે શર શબ્દોથી ઉત્તર આતને દાધા.

૪

દંદયુદ્ધે પડે બાને, શસ્ત્ર સો ચમકી રહે ;
વીરહાકે ધરા પૂજે, સાથીઓ નિરખી રહે.

૫

(ગાલિનીમંત્ર)

દહે દહે એર વ્યાપી ગયું છે,
શમે શમે શ્વાર્થ ધૂમી રહ્યું છે,
આતા આતા રનેહમંત્રંધ ભૂકેઃ
શમે શમો, નભ ચમકતાં, આથડી હસ્ત ખૂકે !

૬

(મંતાધરા)

ફતી ફતી, ઉછગીં ઉછગીં, સિંહમું રંગ રાજે,
રાના તાતા ઉભય દુવરો યુદ્ધનેપુખ્ત દાજે ;
ઊભા ઊભા અવર જન સૌ ધૂલતા મીટ માંડે ;
પૂજા પૂજે ઉંમેલાં, અનિલ ધુધવતો ઘોર ત્યાં ઘોષ પાડે.

૭

કાંથા બ્યોમે નહિ નહિ કદી સુદ્ધ કેા જોયું જોયું,
 ઘેરૂં ઘેરૂં નહિજ અનિલે ગીત કેા ગાયું તેણું ;
 પાપાણીમાં, વન વન વિશે, ઘોષ જોવા ન દૂર્યા,
 ॥ જે મેવાડના શા ઉભય વૉર લટે, અંધ કોપે અઝૂર્યા ! ૮

(અનુષ્ટુપ)

મેવાડ રત્ન શું જોયો, કનેહમંચોજ શું સધા ?
 સૂર્ય ને ચંદ્રના જોવા રાજપુત્રો પ્રભાસધા ! ૯
 કોધ છે કનેહનો વેરી, અગ્નિમાં જાધું બાળતો ;
 નરકસાધીં જો કોધ પ્રજળે ને પ્રજળતો. ૧૦

(દુષ્ટવિલંબિત)

નર્મો નથી હઠતા કુંવરો જરા,
 ઉભય સુદ્ધકલામહિં છે પૂરા;
 કુલપુરોહિત આવીં જુઓ તહિં,
 સકળ નાથ ચતું દિસતું જહિં. ૧૧

સ્થિતિ વિચિત્ર જણાય વિલોકતાં,
 યુગલ તે અટકે નહિં રોકતાં ;
 ઉભયને અતિ વીરજ આર્જવે
 શમન કાજ પુરોહિત વિનવે. ૧૨

સફળ ચત્ત જરાય જણાય ના,
વિટૃત બુદ્ધિયો કાઈ સુણાય ના.
કુલપુરોહિત ફીન વિમાસતો,
હૃદય ના સમજે વિધિપાશ તો.

૧૩

ઉભય બધુવિશેયકો આ સમે
હૈવન નિશ્ચય જોકેનું આયમે,
ઉભય વા કદિ નાશજ'પામશે
અરે! આ દૂમિનું પછો શું થશે!

૧૪

(અનુપ્ર.)

તપતું ત્યા મહાતાપે દિસે બ વન આ વધુ,
લાગે છે મૂમતું હેયુ, (વન'ને વિશ્વ તો બધુ!

૧૫

(નદાધરા)

રાતા તાતા ઉભય કુવરો બુદ્ધી નાજ ખાચે,
ઊભા ઊભા અવર જન ના ધૂજતા શાંતિ જાયે
જીવે આવી યુગલ વચમા તે પુરોહિત બને,
ભોક્ષીને તે કટારી ઝટ નિજ ઉરમા ત્યા પડી રખા દુભે!

૧૬

(અનુપ્ર.)

લડતા કુવરો મધ્યે વિપ્રનો દેહ તર્કડે
બૂઝીને સુદ્ધ પોતાનું ગુદ્ધપા કરવા પડે!

૧૭

પ્રાણુગૂન્ય પડ્યો દેહ વિગ્રનો પળમાં તહિં :
શુશ્રૂષા ત્યાં કરે કોની ? અરેરે ! સમજ્યા નહીં ! ૧૮

(મંદકાંતા)

દે કેવી આ હર જગવતી ભેરવી રાજઅશ્વિત !
આહા કેવી પ્રબળ રકુરતી એ મહા પ્રાણુશક્તિ !
હેવો જાંઠો, અડગ, વિરક્તો, ભગ્ય આ દેશપ્રેમ !
એ આત્મા, એ ગહન પ્રતિભા, લેશ ભૂલાય કેમ ? ૧૯

■ મેત્રાદે રુધિર વિરહું ભૂમિમાં વીરકેરૂં,
પાપાણોમાં, કુહર કુહરે, ઊછળે તે અનેરૂં,
રાજરનેહે રધિર નિગ દે, હા પુરોહિત અએ !
જાડા તેના હૃદયપડ્યા ત્યાં ઘૂમે છે હૃદયે ! ૨૦

(અનુષ્ટુપ)

દેવકાશ્વર્યે જોલા ભત્રે વીર શુક્ત અતાપ ત્યાં,
દળતા ભાનુના રશ્મિ ભૂલાવે ઉરતાપ ત્યાં. ૨૧

થતાં અતાપની સંજ્ઞા, શુક્ત તે ભૂમિ ત્યાગતો
અતાપ પ્રાણુનિદ્રાથી પ્રતિજ્ઞાગય જાગતો. ૨૨

(દ્રુતવિધાંગિત)

ગહન શાંતિ વને પ્રસરી રહે,
 ગગન રક્ત પ્રભા ક્ષિતિજે અડેઃ
 કેવલિત દેહકંક અથ્થ ખુંખારતો,
 વન અગાધ પ્રતિધ્વનિ ધારતો.

વીરાંગના કર્મદેવી

(ખંડ દરિગીત)

૧

અંગના !

વીરાંગના !

કર્મદેવી વીરાંગના !

સીધર્મદેવી વીરાંગના !

લાવણ્યમયી રમણી બની શું આજ માણી વીરાંગના ?

ક્યાં કુમુદની

કેમળ બની,

ક્યાં શુભર તે કાંટાબચી ?

આ રંગ શો ન્યારો ધયો,

ઓ રજપૂતાર્ણવો વીરાંગના !

ચંદ્ર તપે રવિશું અરે, વીરાંગના ?

ઉકળે અમીસરિતા ખરે, વીરાંગના ?

ક્યાં ચ ત્રી ઓ વીરાંગના ! કર જાણી આ નરવારને ?

શું રસિક લલના સુદ્ધ ગૂંઝે કાજ દેશોદ્ધામને ?

૨.

અંગના !

વીરાંગના !

ઠગાદેવી વીરાંગના !

રિપુકાલ જેવી વીરાંગના !

મધુરી, રમીલી, શાંત ઠાંતા આજ એવી વીરાંગના ?

રંગગહેલ મુખાસને

યુવતી રસમાં ખેલતી,

તજ સર્વ વિકાસને

તે યુદ્ધક્ષેત્રે રેલતી

આ ચાલી કેવી વીરાંગના ?

ક્યાં કંકણો આભૂષણો, વીરાંગના ?

ક્યાં સાજ આ થોઢાતણો, વીરાંગના ?

તે ગાન મધુરે આજ આ ષટ્લાય શું વૈરદાકમાં ?

વીરાંગનાં ! તુજ હૃદય શું રિપુદમનના રાગમાં ?

જાંગના !

વીરાંગના !

કર્નકેવો વૌરાંગના !

૬૬ દુર્ગ જેવો વૌરાંગના !

ઔર્યનજીવિની, ઉશ્ર, પ્રભાવિશાળ વૌરાંગના !

ઉન્મત્ત સરિત ધસી

જળ પૂર્ણવેગ ધૂમાવતી,

નિજ ઘણ પ્રચંડ કસી

સાગર ગગન ઉછળાવતી :

ઝેવી કરાળ વૌરાંગના !

મેવાડ શુ પરતન્ન થાય, વૌરાંગના ?

શુ વીરભ્રમિકળી છુદાય, વૌરાંગના ?

શુ યવનકિંકર કુતુખુદિન જ્યંવજા ઊઠાયશે,

જ્યા સમરસિંહતણી ઝૂરી સિંહણ સમર ધૂળાયશે ?

૪

અંગન !

વીરાંગના !

કુર્મદેવી વૌરાંગના !

ઓ વિરલપ્રતિમા વીર્યગંગ વૌરાંગના !

રણમાં ચડ્યો,

શરો પડ્યો

પૃથુ સાથ પતિ મેવાડનો :

પુણ્ય ભૂમિ

ધૂળ ચૂમી

ખમે કંઈ કંઈ તાડનો,

ત્યાં શો નવલ ઉત્સાહનો

તું ભરે રંગ વૌરાંગના !—

શું દેશનો સૌભાગ્યલાગુ દુની જશે ?

વીરાંગના ! શું અંધજાળ ઊણી રહે ?—

ના રજપૂતાણી નહિ દરે !

શો જોઈને તે નૌરવ સાગર ઉછળતો ઉઘટે અરે !

વીરાંગના ! આંખેરમાં તુજ પ્રીતિઠેતુજ ફરફરે !

અગના !

વીરાંગના !

કુર્મદેવો વોરાંગના !

શુધિધર્મદેવો વોરાંગના !

મહાશક્તિપ્રકાશિની વીરાંગના !

દેશપ્રેમવિભાસિની વીરાંગના !

અગવંત રિપુ અગદોળનારી મહાભાવ વોરાંગના !

રણુમા જર્થ

વિજયિની થર્થ,

તેજી મદો બિજળી

સોભા-ચરણિ ત્યા નીકળી

લે હાસ્યલહાવ વોરાંગના !

સાગર લહે ભૂમિને ગળે વીરાંગના !

તુજ કીર્તિ અક્ષય ના ચળે વીરાંગના !

અમ ભૂતગૌરવ તુંમાં મળે વીરાંગના !

રે તુજ પરાક્રમની ગીતા ઘરઘર ગવાશે સારતે !

વીરાંગના ! તુજ આણુમત્રજ ધૂમશે જાર ક્યાર તે ?

વીરખાળક ખાદ્ય

(પુનરાવળી ૬૬)

૧

અલાઉદ્દિન ખિલજી જવ આવ્યો,
ચિતોડને ઉતવા હળ લાવ્યો,
વીર્યપ્રતાપ અખંડ ખતાવ્યો
એવો કોણ હતો નરવીર ?
કોની આજ કથા તે કરીએ,
કોનાં ગાનધરી ઉર ભરીએ,
કોની પ્રતિમા નજરે ધરીએ,
કોણ હતો એવો રાખીર ?

અમારું નરો મનો છે.

બાર વચંત ન દીઠી પૂરી,
 બાદલવીર ! બાદલવીર !
 કોમળ જેની કાંતિ મધુરી,
 બાદલવીર ! બાદલવીર !
 બાર વચંત ન દીઠી પૂરી,
 કોમળ જેની કાંતિ મધુરી,
 અદ્ભુત તે શી પ્રતિમા થરી
 રણુ ગોલાવે બાદલવીર !

૨

ચિતોડના બાળકનૃપ પક્ષે,
 લીમસિંહ બંધુમુત રક્ષે,
 તેની લલિતા રંભા લક્ષે
 યવનેશ્વર મોહી થઇ પૂર ;—
 અણાઉદિન ઘેરો લઇ આવ્યો,
 નહિ નિજ આશ વિશે કંઈ કાવ્યો ;
 છળકપટે લીમસિંહ બંધાવ્યો :
 રમણી દે તો છૂટે શર !

શું રજપૂતાણી યથા જોશે ?
 બાદલવીર ! બાદલવીર !
 શું વૌર બ્રહ્મ કુસુમ જો જોશે ?
 બાદલવીર ! બાદલવીર !
 શું રજપૂતાણી યથા જોશે ?
 શું વૌર બ્રહ્મ કુસુમ જો જોશે ?
 ના, ના, સૂર પડ્યા ના રોશે !
 હાક પડાવે બાદલવીર !

૩

અલાઉદ્દિન ગવે નિજ ડૂલે,
 એવે દંધ મુખતાં ઉર ફૂલે,
 ચિતોડની પદિની ત્યાં બૂલે
 દારે નિજ હાસીઓ સાથ :
 ડાળીઓ શતસહ પધારી
 ચવનમુકામ સમીપ ઉતારી,
 રમણી સાટે રણવીર બારી
 નૌકળ્યા અસિ ફેરવતા હાથ !

ગોરા કાકાશું ત્યાં ધૂમે,
 બાદલવીર ! બાદલવીર !
 થઈ રજપૂત સરદાર ઝગૂમે,
 બાદલવીર ! બાદલવીર !
 ગોરા કાકાશું ત્યાં ધૂમે,
 થઈ રજપૂત સરદાર ઝગૂમે,
 રિપુદળ ધૂળ પગેપળ ચૂમે :
 રણ ધૂળવે બાદલવીર !

૪

હથિયાર વીજળીઓ ચમકે,
 રણગગડાટે ધસણી ધમકે,
 જોર બાળક અથ્થે ત્યાં ઠમકે,
 ન ગણે ઘા નિજ સૌમ્ય શરીર !
 ગોરા ભૂમિ પડ્યે ના ખાંચ્યો,
 ભૌમસિંહ સુક્રત કરીને રાંચ્યો,
 બળવંતા અરિને શિર નાંચ્યો :
 વિજયી આવ્યો બાદલવીર !

માતાએ ચુંખ્યો લઇ જોળે,
 બાદલવીર ! બાદલવીર !
 દુનિયા ચઢી વૌરત્વે ચોળે !
 બાદલવીર ! બાદલવીર !

માતાએ ચુંખ્યો લઇ જોળે,
 દુનિયા ચઢી વૌરત્વે ચોળે !
 ભારત ગર્વે હૃદય હિંચોળે :
 ક્ષરોં ક્યાં લાવે બાદલવીર ?

મહાત્મા ગાંધીને ચરણે

(જ્યેમતી પંચાસમી વર્ષગાંધીને દુર્ગ દિને : વિવાર તા ૨૧-૧-૧૯૧૧)

(ખંડ હરિગીત)

૧

ગાંધર્વ આવો ગજનના !

સૂર તમ સુરસદનના

સ્નેહે ભયો,

સત્યે ઈયો,

દ્યો આજ મોઘા કવનના !

આવો, જલેયા સ્વર્ગના સુરસાજમા,

આવો અમારા સત્યસ્નેહસગાજમા !

અગ સર્વ ગધુઠી મળો !

મધુર હાહરીઓ ભળો !

પાછા ફરો પૃથ્વિ સામ અવાજમા !

સુગીતદેવી ! હાવ્યદેવી ! સર્વ આજે આવજો !

અહિં અમર મોહનગાન સદૃ સાથે મળી ગવડ વળો !

૨

મોઘો અમૂલ્ય પ્રવગ આ,
 છે અતુલ્ય ઉમગ આ,
 પ્રિય હૃદયના
 સુરવિજયના

મોઘા અમારા રગ આ •

એ જગમાં કયમ એકલા અહિ મહાહોંએ ?

આ લોક ને પન્લોક સાથ ઉતારોએ •

શિર જેનું અડતું સ્વર્ગને

ધાતું રવિમર્ગને,

ના બૂવનું ને આ ધરા પદ્મ બાજોએ

એ આત્મનો ઉત્તમ ઉત્તરવા, મુન્નનો ! પૃથ્વીજનો !

આરો બધા, અહિ ગાંઠોએ નવપ્રેમજાંઠ પતીજનો !

એ ગાંઠનારો કો હશે,
જગ જાધી જે ઓહશે

સહવચનથી,
સન્મથનથી

જે આંસુ જનનાં લોહશે ?
જેને જડીબુટ્ટી મળી કલ્યાણની,
જેણે ઘડી પૂરી મહત્તા પ્રાણની,
વનવન વિગે જે આયડ્યો,
અમુર શું નિર્ભય લઠ્યો,

અત્યેજ જડતો વાત જે નિર્મોણની :

માનવહૃદયના રોગને ઝટ પારખી દે સાર તે,
એવાં વસાણાં રાખનારો ગાંધી એકજ ભારતે !

૪

કયા શુદ્ધિ જોઈ ધર્મની,

મન, વચન ને કર્મની ?

ભારત ! ખરે

જુગજુગ ધરે

મોટાઈ જો તુજ મર્મની !

રાખ્યું હરિશ્ચંદ્રે અમોઘ મત્ય ને,

દેશી અડગ પ્રજાનું કેરૂં કૃત્ય ને,

ભારતતણા ઇતિહાસમાં

છે રહ્યું ચિન્હ-વાસમા,

જો સત્યની જુગ-જુગ જતાવી ગત્ય ને

તે ના રહે તમાઈ અહિં અજ્ઞાન કેરી આર્પીએ,

કળિયુગ ! વિશે જો સત્ય તો ગાયકું મહાત્મા ગાંધીએ !

૫

વ્યાખ્યો અધર્મ બધે ઘણો

ઠાકો માયાલક્ષો ;

આ દેશમાં

મન કલેશમાં

આત્મા વિનાશી ધર્પણો :

દીસે હરાયાં તીર્થ કેરાં તેજ હા,

ના આજ ગંગાજનાન તારે રહેજ હા,

ના ચેટકર લોજન મળે,

બાળ બૂખ્યાં ટળવળે,

છે એવ સૂકાયા બધે ગજનેજ હા !

એ સત્ય ખૂટ્યું ત્યાં બધે ખૂટેજ ગુણનાં આધનો,

એ સત્યને સ્થાપે ફરી આ વીરલો ગુજરાતનો !

૬

એ વીર આજ પધાર્યાંએ,
 રનેહ પુષ્પો લાવ્યાંએ;
 નવજીવને
 નવકરધને

એ સત્ય આત્મ મમાર્ચ્યાંએ.

તેલે ન જાણી કેઈ દિન પણ મૂંડતા ;
 તેની અખંડ જણાય ચૌવનશઙ્ગા ;
 તેના મહાસંયમયકી,
 ધર્મમય ઉદ્યમયકી,

નિજ શત્રુને પણ રનેહચિન્તર મૂંડતા ;

તે દર સર્વો મણકા વિરલ એ જલ્પ જીવનમાળના,
 તે અગ શિરે નપજો સદા ! ન પ્રહાર લાગે દાજના !

૭

મોહન ! અમારા વીર જો !

સાધુ, દાના, પીર જો !

સુદુભારતા

હિર ધારતા

અલમરત મીર ફકીર જો !

મોહન ! તમારી પ્રાણમોહન ઝંસરી !

મોહન ! તમારી સત્વદોહન ઝંસરી !

મહુ મોહને બૂલાવતી,

રસ અખંડ અમાવતી,

મોહન ! તમારી પ્રાણમોહન ઝંસરી !

વાળે અખંડ પ્રવાહથી, મહુ સ્થિર થઈ સુણીએ અમે :

એ રસ દયકતા શબ્દ ઝીલી આત્મમાં ધર્મીએ જીવે !

૮

વીરા ! લળે ઉર કેમ ના,
આ મહોત્સવ હેમના
ભારત વિશે
થળથળ દિસે

હયો નમન આ અમ પ્રેમનાં !
વીરા ! તમારે તેજ હૃદય જગાડજો !
અમ જીવને તમ સત્યબીજ ઉગાડજો !
અમ કુંજ લીલો ચાય આ,
ભારતે રસ ઇચ આ,
ગંગા ફરી દેવત્વભર વહેવાડજો !

તમ જ્યોતથી અહિં કોડ જળજો જ્યોત સત્ય સમાધિની !
ભારત વિશે ઘરઘર થજો જય જય મહાત્મા ગાંધીની !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

(વીગનિમિત્ત ૩૬)*

જયજય મારા ગુર્જર વીરો !

આવો, ઝંક ફફીર અર્મારો ! આજે દિવસ ઉગ્યો રણિયાત ;
ધોધ પ્રકાશતણા ઝીલીને ઝગમગતી કરવી મ્હોલાત :

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૧

આજે લેશો શું તમ સાથે ?

ગોર્ય વમે હૃદયે કે બાથે ?—તેજ છતાં છુટી તરવાર ;
ફેફા દ્યા સહુ છુટાં શમ્ભો, સળે હૃદયનાં નવહથિયાર !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૨

આ ઝની નરીન રચના નીગ્રસને અનુકૂળ આવે તેરી રીતે
પ્રાપી છે. ચળાડગ અને ચોપાર્થના ચળો મેળવતા સરેયા નેક-
ત્રીશા થાય એ આ નરીન ઝનું પહેલુ ચળુ ચરણાકુળનું, બીજું
અને નીચું ચરણુ સરેયાનું, તથા ચોથું ચરણુ ઉધોગનું છે. એ ત્રી
રીતે એકજ વર્ગના ડોનો મેળ આ છદ્મા આભાવિકપણે થયેલ છે.

હોય વિલંબ હવે શો ઠાલો ?

ધપતા ધપતા આગળ ચાલો : અગ્ર રહી ધ્રુમવુ છે આજ ,
ધપ્ત રહી છે આ તમ કરમાં, ને ભારતની અમુવખ ભાગ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૩

નથી રુધિર રેલવવાં કેનાં ,
નથી હૃદય ચીરી અરિઓનાં નિજ હૃદયો કરવા પ્રભુભગ ,
નથી વિજયના રંગ રુધિરમાં જ્યાં જનરક્ત ભરે ઉજ્જગ

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૪

ત્રેમ વમે ત્યાં ટેવ રહે કયા ?

અ ક શે અંધાર વહે કયાં, જ્યાં દિનકરનો થાય પ્રકાશ ?
જ્ઞાનદીપ સળગ્યો જ્યાં અંતર ત્યાં અજ્ઞાનતણો છે નાશ ,

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૫

મરદાની મુજ ગુર્જર વીરા !

ઠાર્યધુરધર, શત્રુ, અધીરા ! મુખ યૌવનનો જર્વપ્રતપ ,
અ ન રુધિર ઉછળે નભ અડતા, ભરો હરોલે હર્ષ અમાપ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૬

ભૂત બધું પાછળ છે મૂક્યું—

આજ ઉરે નવજીવન ફૂંક્યું, દુનિયા બધે નરી દેખાય ;
નવઆસે નવહાસે ધસવા આજે પાદ અધીરા થાય ;

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૭

મુખી પડ્યા કે હઠ્યા પછાડી ?

ધમો ધમ દયો હાથ ઉપાડી, ફરકાવ્યા જાઓ ધુનભેર :
ધર્મભાર ગુરોજ વહે એ—એક પડે ત્યાં બેઠે તેર !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૮

ઠોણ વિકટ પથ કહી ડગવે?—

પર્વતપરથી ફૂલી હાવે સાગરને બાધીશું જાય ,
જંગલ તોડી મગલ કરશું, બતાવશું જળવંતા હાથ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૯

આપણુ ગુણગરવા ગુજરાતી !

કૃષ્ણધરા અદ્ભુત મહાગાત્રી, ભારતયુદ્ધ જિતે ભરપીઠ ,
સાહસ, શૌર્ય, અડગ ધ્રમથી જે ચળચળમાં આજે રણધીર :

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૦

આવો નવંરસના રઢિયાળા !

ગિરિગદ્ગરમાં ભરી ઉઝળા કેસરિયાશું રમતા બાળ !
વાધમૂછ પકડીને ફરતા ઠાઠી ઘોડીના રખવાળ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૧

તીર્થે તીર્થે શુચિતા સ્થાપી :

ગરવી સાબ્રમતી ને તાપી, ભરે નર્મદા નવનવ નૂર ;
શુણી ગોમતી, સરસ્વતી ને દંભણગંગાનું જળ શુર !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૨

છે અદ્ભુતતા એ કુંઈ જુદી !

પશ્ચિમસાગરનાં જળ ફરી ઉછળી ગગન કમે નિજ ભેમ ;
વિન્ધ અને ગિરનાર દિશા બે બેલી ઝીંઘે પડતું ઓમ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૩

એવાં ઓ ગુર્જર સંનાને !

હિંદુ, પારસી, મૂંઝવમાનો, ખ્રિસ્તિ, જોધ કે દેવન ચહેત !
ભુજશું ભુજ બીડીને આવો : એકજ પ્રેમતળી છે વેત !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૪

આહોં અડગ બાંધવ ટેકીલા !

ઢેપ વિશે બનવું નવ ચહીલા ; ઢેપ કદી નવ આપે છત ;
આંતરરિપુનો કરો પરાજય પ્રથમ અખંડ ધરી ઉર પ્રીત !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૫

ઢેપે શું રહેયો અચડાયા ?

હાતર વર્પતણી જડમાયા પડી હૃદયમાં છે પયરાઈ,
ઉકેલતાં પરદોષ ઉરે તો નિજ અંધાર વધે ધુધવાઈ ;

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૬

લોચનના પડદા દો ખોલી !

બૃત બધાં ઉર ખાતાં ફેલી તેને પ્રથમ કરો બગાડીન ;
સ્વાત્મબળે, ઓ ગુર્જર વીરા ! થવું આપણે છે સ્વાધીન !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૭

રહેવું શુદ્ધ વચન મન કર્મે :

સાર એજ દીકો સહુ ધર્મે, તો ક્યમ ચર્ચએ પનિત નિદાન ?
પ્રેમ તહિં ધિછાર રહે નહિ : ધિછારે નહિ પ્રભુનું સ્થાન.

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૮

એવા શુદ્ધ જનીને આવો !

પછી અડગ તમ પગ જિગવો, હજાર હાથીનું ત્યાં ભેર ;
જય કુંકુમનાં પડશે પગલાં ડગલે ડગલે ઠોરે ઠોર :

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૯

ઓ આ યાવ જામે અજવાળાં !

ઉઘડયાં પુણ્યપ્રભાત રસાળાં ! ઉઘડયાં ભાગ્ય ભલેરાં હેરાં !
રણશિંગાં ફુંકાય ફરી આ : કર્મવીર ! હઠશે નવ લેશ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૦

સ્વપ્ન ફળે ભુગમ્ભૂનાં સાથે :

દેવ ફિરતા ઉતરી રાથે, પયગમ્મર ને પીર અનેક ;
સગાઈ સ્વર્ગતળી ભૂલેલી દૃઢ બંધાયે ફરી વિશેક !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૧

કુંકુમયાળ અનેરી લાવો !

પત્નીઓ, પુત્રીઓ, આવો ! માતાઓ, ભગિનીઓ સર્વ !
અમ પડજો જિભીને રાજો ગરવી ગુજરાતભૂનો ગર્વ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૨

જય જય મારા શુરવીર વીરાં !

આજ અધીરા ઉરના ચીરા છવનને જાણે નહિ જોખ;

ગરબું તો શૂરાને ગરબું : કાયર જોણે ઘરના ગોખ;

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૨૩

શ્વેત ધન્ય ભારતમાં રાષો !

ચાશે પુખ્ત વરસતી તોષો, યસો સદુ શણુગાર સ્વરૂપ ;

જગમગધુત્ત લણી તમ દ્રાદે દુનિયા યશે નવીન યાનૂપ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૨૪

ધન્ય ધન્ય મોહનની લીલા !

પુત્રપત્ન્યો પ્રભુપાદ રસીલા ધરધર ભરે નવીન પ્રભાત :

સત્વર વીરાં ! પડો મોખારે, ગજવો જય જય ભારતમાત !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૨૫

ગુજરાતનો યજ્ઞકુંડ

(૫૪)*

હુઃખમાં શ્રરા રે, ઝો ગુજરતી વીરાં !

આવો, પૂરા રે ખમવા હુઃખના ચીરાં !—(ધ્રુવ)

દડકડ ફૂટે કોડ કઠાકા, પર્વત ફૂંકે કાટે ;

ઝગઝગ નવાળા બોમ જળાવેઃ ઊભા રહો દહ વાટે !

હુઃખમાં શ્રરા રે ! ૧

નધી પડવું ધાહોમ કરીને આજે અંધશ્રગતું ;

નમી અળાળને દમવુંઃ આ છે જડચેનનનું દહાણું !

હુઃખમાં શ્રરા રે ! ૨

સત્યજ પ્રભુના પ્રાણ અમારા, સત્યજ અંગ અમારાં ;

અત્યજ ઝન વહે અમ નસમાં, અત્યજ ઝન અમ ન્યારાં :

હુઃખમાં શ્રરા રે ! ૩

* “જાગતી જિત રે” મંખ સુણો ન દજ શ્રુ” — એ સ વ.

માયા સૌ ઘર બાર તણી ને સુખની ડોળી દફની ;
આત્મશૌર્યનાં શ્વેત સંજ્યાં પટ, ના કાયરની કફની :

દુઃખમાં ચરા રે ! ૪

પાય પડ્યા, વિનબ્યા કંઈ કંઈ, શું હૃદયહીણને રટવું ?
હવે પડ્યા જગડાવા રણ ત્યાં ના હઠવું, ના હઠવું !

દુઃખમાં ચરા રે ! ૫

ભારતદુઃખ શિરે અમ લેતાં, હૃયાં કેમ ન ફૂલે ?
ઓ ભારત ! નિધિ પાર ઉતરજો અમ શબઢગને પૂલે !

દુઃખમાં ચરા રે ! ૬

વાટે ઘાટે છાતી ફાટે થાય સ્મશાની ફુનિયા ;
નવલક્ષ્મ આંખે વ્યોમ રહે પણ પાછું બુએ ન મરણિયા !

દુઃખમાં ચરા રે ! ૭

એજ અલ્પજની ધૂન અમારી, મૂળે મુખ દુઃખ સહેવું :
બેટીની જડ જડતાં ચારિ પણ આખર રોશે એવું :

દુઃખમાં ચરા રે ! ૮

કીર્તિ અમોલી ભારત કેરી આજ અમારે હાથે :

ઓ વીરા ! જગને ઝૂલવધી આ ગરવી ઝુજરાતે !

હુઃખમાં શ્વા રે ! ૯

ધર્મક્ષેત્ર ઓ, ઠર્મક્ષેત્ર ઓ, ઓ રણક્ષેત્ર અનેરું !

જય જય દેને ભાગ્ય અહલ ઓ પુણ્યજ ભારત કેરું ?

હુઃખમાં શ્વા રે, ઓ ઝુજરાતી વીરા !

ગાળે, પૂરા રે સત્ય પ્રેમરસધીરા !

૧૦

દેવીનાં નવચેતન

(ગરબી-ગોરક) *

દેવી ! હીએ શાં નવચેતન તારી આંખમાં રે !

તારી આંખમાં રે,

પાહું જાંખ માં રે !

દેવી ! હીસે૦ (ધ્રુવ)

મોહનની નવળંબી જોઢે,

વુગજુગનાં પડળો કંઈ જોલે ;

અં-૧૨ ઝેલે ચઢતાં નવઅસિદ્ધાખમાં રે :

પાહું જાંખ માં રે !

દેવી ! હીસે૦ ૧

* “ કામજી હીમે છે અવમેલા તારી આખમાં રે, ”—એ ચાલ.

ભૃગુદીનાં તપથાપ ચઢાવે,
 નયન નયન શર શર ઉઠાવે;
 જ્યોતિ અનેરી લાવે જગની સાખમાં રે:
 પાછું ઝાંખ માં રે!

દેવી ! દીસે૦ ૨

ઉરસંયમનાં અંજન કીધાં,
 સત્ય સનાતન પ્રત મન લીધાં;
 મૃત્યુતણાં અમી ખીધાં લોટી ખાખમાં રે!
 પાછું ઝાંખ માં રે!

દેવી ! દીસે૦ ૩

સ્વાત્મબળે રચવી જગ ન્યારી,
 નવચેતનની ઓર ખુમારી !
 ઉરના લાખ ઉમંગકા વારી રાખ માં રે!
 પાછું ઝાંખ માં રે!

દેવી ! દીસે૦ ૪

પ્રગટ નિહર સદ્ધર્મ પ્રસરવા.

એકકુટુંબી વસુધા કરવા,

ગરવા ગુણ ઉદ્ધરવા રાજ સંકમાં રે !

પાતું ઝાંખ માં રે !

દેવી ! દીસે ૦ ૫

દેવી ! એ નવગોરવ કાળે

હસતાં વહાણાં દાર વિરાળે :

ધસીએ આલે ત્રીસ ઠોંઠ તુજ પાંખમાં રે !

પાતું ઝાંખ માં રે !

દેવી ! દીસે ૦ ૬

નવજુગમાં નવમોહન ભોલો,

રુદ્ર ત્રીચું લોચન કંઈ ખોલો :

ઓ દેવી ! ઝલે ગ્રામીણ બસકમાં રે !

પાતું ઝાંખ માં રે !

દેવી ! ઉભરે શાં નવચેતન તારી ઝાંખમાં રે ! ૭

ખાંડાની ધારે

(પુનરાવળી હંદ)*

૧

ભર આકાશે વાદળ છાયાં,
 અંધારે વનવન ગુંચવાયાં,
 ઘૂંટ ચિળડિયાં જ્યાં ત્યાં ધાયાં :
 કેણુ પુરે પાંચાલી-ચીર ?
 આશ-નિરાશે આત્મન-દાંડી
 રેલંતી દે ધૈર્ય ન છાંડી,
 ઠગમગતી જગ રૂઢે દગ માંડી :
 બહારે કેણુ જશે નરવીર ?

ઊંડાં અજવાળાં ભે આવે;
 શુર્જરવીર ! શુર્જરવીર !
 ઘૂંટ ચિળડિયાં શું ત્યાં ફાવે ?
 શુર્જરવીર ! શુર્જરવીર !
 ઊંડાં અજવાળાં ભે આવે;
 ઘૂંટ ચિળડિયાં શું ત્યાં ફાવે ?
 નવરત્નગર નવજીવન લાવે,
 ચીર પુરાવે શુર્જરવીર !

ખૂણે ખૂણે ખોજ કરીને,
 ઉર ઉત્સાહ ઉમંગ લરીને,
 મરતા પ્રાણે આશ ધરીને
 ઢાણે ઊંચાં કીધાં શીર ?
 મસ્તતણી તોડી મસ્તાની,
 તનધનની કીધી કુરખાની :
 નમ્ર, નિહર, રવાધીન, સ્વમાની,
 સત્ય જ એ શુર્જર નરવીર !

શું ખાલી ગરજને સૂતા ?
 શુર્જરવીર ! શુર્જરવીર !
 શું મેઘે જળધોધ ન ફતા ?
 શુર્જરવીર ! શુર્જરવીર !
 શું ખાલી ગરજને સૂતા ?
 શું મેઘે જળધોધ ન ફતા ?
 શું લય લાળી ઉર લીરતા
 કદી જણાવે શુર્જરવીર ?

પગલે પગલે કંટક લાગ્યા,
 ચરણ રુધિર ઝરતા ભર લાગ્યા,
 પથરે પથરે પ્રાણુજ ભાગ્યા,
 પદરૂપર્ણે તટી જંજીર :

હૈયાનાં પિંજર સળગાવ્યાં,
 ભૂતતણાં ભરણાં મૂકાવ્યાં,
 દાર નવાં દસદિશ ઉધડાવ્યાં,
 વંદન હો તેને નરવીર !

શું એકલકા આજ પડયા છે ?

ગુર્જરવીર ! ગુર્જરવીર !

એકલકા પણ શર ધડયા છે

ગુર્જરવીર ! ગુર્જરવીર !

શું એકલકા આજ પડયા છે ?

એકલકા પણ શર ધડયા છે :

ખાંડાની ધારેજ ચઢયા છે,

ગિરદ બતાવે ગુર્જરવીર !

ઓ વીરા ! આરથિ શું કરશે ?

ધર્મભર્મ ગીતા ઉચ્ચરશે :

અર્જુન રણુ ટંકારે ભરશે

તોજ વિજય પામે રણુધીર :

છિન્નભિન્ન અરિદળખળ પળશે,

શુગશુગનાં અંધારાં ટળશે,

સત્ય ધળ ઉડતી ઝળહળશે,

રનેહિ જગ છાશે નરવીર !

ઓ નવજીવન જીવવા આવો,

શુર્જરવીર ! શુર્જરવીર !

ઓ નવચેતન આત્મ ઝગાવો,

શુર્જરવીર ! શુર્જરવીર !

ઓ નવજીવન જીવવા આવો,

ઓ નવચેતન આત્મ ઝગાવો,

શુર્જર ગ્રોધ જગે અંકાવો

જય જય હાવે શુર્જરવીર !

દેવીનું અપ્પર

(લાવણી)

ભર ભર માફે અપ્પર, લેયા ! ઓ ભારતના વાસી !
 ઘરઘર ભીખું હરનિશ ફરતી, હું જુગજુગની પ્યાસી :
 અપ્પર ભરો ભરો હો !—(મુવ)

દાણ દાણ ગણતાં મન શોપાયું, શોપાયું તન ત્રાસી ;
 ધાર ધાર સંકાથી ભટકું અરે અરે ઉપવાસી :
 અપ્પર ભરો ભરો હો ! ૧

ઝાંજલિ નાજે, ખોખો નાજે, નાજે હો ભર પ્યાસી :
 જુગસકું તગિયું દે શોષી, અપ્પર તો રહે ખાલી.
 અપ્પર ભરો ભરો હો ! ૨

ઓ લેયા ! જુગના જુગ વીત્યા, હવે નહીં એ ચાલે :
 નદ ઉત્તરાવે, સિંધુ ભસવો—છલ છલ ભરો ઉછાળે !
 અપ્પર ભરો ભરો હો ! ૩

ગાજવીજ ને મૂશળધારે રેણ રેણ જગ છાતી :
 એક આપટે નવ ચોમાયું : વીર ! તૃપા ન છિંપાતી ;
 અપ્પર ભરો ભરો હો ! ૪

જ્યોતિ જ્યોતિ ઘશ્વર જો સળગ્યો, રોંતી રોતી શું મારું ?
 શિર કાપી અપ્પરમાં નાજો, કશો કાળજું આધું !
 અપ્પર ભરો ભરો હો ! ૫

એક કેસરીની ત્રાટે તો ભરી દિસે વનવસ્તી ;
 એક વીરસખી મરતીમાં કરુણતણી ક્યાં હસ્તી ?
 અપ્પર ભરો ભરો હો ! ૬

અધઉધડ્યાં છે દ્વાર પ્રભાનાં : ઓ લૈયા ! ઝટ આવો !
 અપ્પર માંહે ભરો વીરત્વે ! પૂર્ણ પ્રભા દેસાવો !
 અપ્પર ભરો ભરો હો ! ૭

રણુહાક

(ગીત)*

તનમનધન તમ અર્પણ કરવા શુર્જરજન સહુ ચાલો !—

થનગનતા આંગણ હણહણતા હય મારે ખુંખારાઃ
લય હણતી રણુહાક પડે ને માત કરે હોંકારા :

નિશદિશ ઉગમગ ટાલે,

ભાવિ અનેક ખોલે;

અવસર વર કરે જાલો,

અણુગણ તારકગણ સમ ગરવા શુર્જરજન સહુ ચાલો !

જ્યો છ ! જ્યો છ ! જ્યો છ !

જ્યો જ્યો જ્યો જ્યો છ !

૧

*દરિયર રવીંદ્રનાથ દાકુરના “જનગણ મન અધિનાયક જય દે
ભારતમાતૃપ રિધાવા” એ રાષ્ટ્રગીતની આધ.

ગગનથકી અંગાર ઝરે તે અગનં અગન દિલ બાળતી,
 પરમ વીરના પ્રાણુતણી ત્યાં જ્યોતિ અધિક ઝગહળતી :
 ભર રણુને અજવાળે,
 અરિજન સર્વ પ્રજાળે;

જીવથકી જશ વહાલો—

નરતાનું ઉરધન ઉદરવા ગુર્જરજન સહુ ચાલો !—

જ્યો જી ! જ્યો જી ! જ્યો જી !

જ્યો જ્યો જ્યો જ્યો જી !

૨

અમર પિતરનાં સાહસ સ્મરતા સમર ગજવે શૂરા ;
 હિંદુ, પારખી, ખ્રિસ્તિ, મુસલમિન, મોઢ પ્રતાપી પૂરા :
 આપણ સહુ ગુજરાતી,
 નજગજ ખીલે છાતી,

મારો આલ ઉછાળો :

ગર્જનથી ધન સમ રણુ ભરવા ગુર્જરજન સહુ ચાલો !

જ્યો જી ! જ્યો જી ! જ્યો જી !

જ્યો જ્યો જ્યો જ્યો જી !

૩

તગતગતી અસિધારે હો કે ધગધગતા અંગારા,
આજ વતનની લાજ જતનથી રાખે રાખણહારા :

નહિ તો અહિં શું રહેશે ?

રે પ્રભુ તો શું કહેશે ?—

નહિ, નહિ, ભય શો ઠાલો ;

રણ રણ તમ જયધ્વજ ફરફરવા ગુર્જરજન સહુ ચાલો !

જ્યો હા ! જ્યો હા ! જ્યો હા !

જ્યો જ્યો જ્યો જ્યો હા !

૪

મૃત તનનું અમૃત પુરાતન કોણ રગેરમ લરશે ?

કોણ વિજયની કીર્તિ સાથે અદ્વલગદ્વલ શિર કરશે ?

જો ભારત હવે તો

કોણ મરે શિર દેતો ?

ધન્ય જની જગ મ્હાલો ;

તનમનધન તમ અર્પણ કરવા ગુર્જરજન સહુ ચાલો !

જ્યો હા ! જ્યો હા ! જ્યો હા !

જ્યો જ્યો જ્યો જ્યો હા !

૫

માનવહૃદય

(અંક હરિગીત)

કંઈ કળા કિરતારની
જોઈ મેં આ સૃષ્ટિમાં,
પૃથ્વી પેલે પારની
પણ કલ્પનાની કૃષ્ટિમાં. ૧

કંઈ દીઠા નવનવા
ભવ્યતા, સાંકર્યના,
ને દૂરથી દિલ ઠારવા
જો સાગરે આશ્ચર્યના. ૨

પારદર્શક જાળી આ
ગૂંચી જે અંધારની,
ને જગતચિર વાળી આ
મૂકી મહાવિરતારની; ૩

સૂર્ય ને ચંદ્રાતણાં
 તેજસ્વનો ત્યાં સરે,
 તારલા કુંઠ અણુગણ્યા
 જ્વાલને કીડા કરે ; . . .

૪

ને રહું અર્મોતેજસ્વ
 જરણ પેલી પાર જે,
 નવનવા ગિરિજાલુ
 તેના ગીરે અંધાર એ :

૫

ગુપ્ત એ રચના ભર્તુ
 તેજ ને અંધારની ;
 હર્ષથી સમજી ગાંડું
 અદ્ભુત કળા કિરતારની.

૬

પૃથ્વીમાં રચના વળી
 ભગ્ય મેં દીઠી ઘણી ;
 મૃત્તિ અનુપમ જ્યાં મળી
 પહાડો અને ખીણોતળી.

૭

ને મહાગંભીર આ
 સિંધુ જે મંથન કરે,
 સૂર તેના ધીર હા
 મુજ ઉર મહાલાલે ભરે.

૮

વળો રહ્યા પાતાળમાં
 પૃથ્વીના ઉદરે ભયો
 લેહ કંઈ કંઈ કાળના,
 તે પણ સહજ મનમાં ઠર્યા.

૯

ઉઠી એ કુદરતતાયુ
 જોયું સર્વ મહત્ત્વ મેં,
 ને ચીંચુ આત્મે ઘણું
 કટ્યાણુકારી સત્ત્વ મેં.

૧૦

જાણ્યું કંઈ ન હશે વધુ
 ભવ્ય, મુદર, ને મીંડું;—
 પણ ગયો ભૂસ્ત્રી બધું
 માનવહૃદય જ્યારે દોડું !

૧૧

મુઠ્ઠીલર આ વસ્તુમાં
 શી કળા ફિરતારની !
 કેટિ મુદિ સમસ્ત આ
 એ પાસ છે તલસારની !

૧૨

નાથ એ ! તારી કળા
 શોનીએ બીજે કહિં ?
 હોંધું તનેજ પિછાનવા
 માનવહૃદય અમને અહિં !

૧૩

શું બોલું

(૫૬)*

શું બોલું, રે મેયા ! શું બોલું ?

મારો કંઠ આ રૂધાય, મેયા ! શું બોલું ? (૫૫)

સાતે સાગર તરીને આવ્યો ને નેહો,

કાઠે હૂંઝે તે અહિયાં શું બોલું ?

મારો કંઠ આ રૂધાય, મેયા ! શું બોલું ? ૧

ઇદ્રધનુષ્ય પાંખો જોલે ન જોલે,

ઉડે મોંઘ્યાં વહિં, હા ! શું બોલું ?

મારો કંઠ આ રૂધાય, મેયા ! શું બોલું ? ૨

નંધ્યાની કીકી જરા પલકે ન પલકે,

મીઠિ અંધાર જઈ આ, શું બોલું ?

મારો કંઠ આ રૂધાય, મેયા ! શું બોલું ? ૩

“કુચા માનું રે મે” ક્યા માનું, એસી કૂંડીસી જીદમીમે ક્યા માનું ? ”—એ વાણ.

તાપે તૃપાણુર આવી હંચી તળાવે,
 નીર રહ્યાં ત્યાં નહિ, હા ! શું બોલું ?
 મારો કંઠ આ રૂપાય, મેયા ! શું બોલું ? ૪

જુગતી પંખીની જોડી બેઠી જઈ ઢાળે,
 તૂટી ઢાળી તે ગઈ, હા ! શું બોલું ?
 મારો કંઠ આ રૂપાય, મેયા ! શું બોલું ? ૫

જડકે ઉગાડ્યાં ફૂલો, ફૂલમાં છે તણખા ;
 ચોધુ સુગંધ ઠહિં આ, શું બોલું ?
 મારો કંઠ આ રૂપાય, મેયા ! શું બોલું ? ૬

સૌંદર્ય ને આશાના ચલકા છે અધુણ :
 જીવનના રંગ કંઈ આ : શું બોલું ?
 મારો કંઠ આ રૂપાય, મેયા ! શું બોલું ? ૭

હૈયાના ધાવ

(ગગ માઠ)

જમદયાં જોલી જોલી જુઓ,

હૈયે હૈયે ધાવ.

હૈયે હૈયે હૈયે ધાવ,

હૈયે હૈયે હૈયે ધાવ દે — જમદયાં (ધ્રુવ)

વાદળ વાદળ વીજળી સીરે,

નીરે ભગવ તળાવ,

હૈયે હૈયે ધાવ ઝરે તેમા

તન્તુ છવનનુ નાવ દે — જમદયાં

૧

ઉત્તર, અડગ હિમાચલ જેવા

હીસે સાધુ-ઉર શાત.

હાડી હાડી એ થડી પણ વટેતી

હૈયે હૈયે જગા એકાત ૨ — જમદયાં

૨

ચંદ્રે ચંદ્રે હોય કલંક, ને-

સૂર્યે સૂર્યે ડાઘ;

હેયે હેયે ઘાવ છતાં દીપે

પુણ્યનાં તેજ અધાગ રે.—જગદ્દેયાં ૦

૩

ચાર આંગળનું હેયું છે તેમાં

કોટિક કોટિક ભાવ :

ઠેમ સમાત એ દૂકા જગતમાં

હોત ન હેયે ઘાવ રે?—જગદ્દેયાં ૦

૪

ગંગા યમુનાના ધોધ સૂકાશે,

સૂકાશે સાગરનાં નીર;

હાડા આકાશનાં તેજ સૂકાશે,

ન સૂકાય હેયે વાગ્યાં તીર રે.—જગદ્દેયાં ૦

૫

દહાડે દહાડે અજવાળાંનાં અમૃત ને

અંધારી અંધારી રાત :

હાડા, અખોલ દેયાના ઘાવની

ખોલે અનેરી દો વાન રે?—જગદ્દેયાં ૦

૬

ચાઠ્યા યાક્યા છે આલમના આત્મા ને
 યાકી છે દુનિયાની દેહ ;

કોણ કળે આ મૃત્યુ જગતમાં
 ભાગ્યા હોયાના સ્નેહ દે ?—જગહૃયાં ૦ ૭

ઉંચા આકાશથી પુણ્યકૃપ ઝરતાં
 સ્વર્ગગંગાનાં નેવ ;

ધાવે ધાવે હસે અભુની પ્રતિમા ને
 બનતા માનવના દેવ દે !—જગહૃયાં ૦ ૮

પાપના ભાર ઉતારજો, સ્વામી !

પુણ્યના રસ છલકાવ !

એ રસલીલાના ભોગ ભોગવવા

હો હોયે હોયે ધાવ દે !—જગહૃયાં ૦ ૯

કિસ્મત

(૩/૧)

ખુદા જાણે તખયુ હોયે અમારે કિસ્મતે શું આ !
 લલાની આ લલાઈમાં પુરાઈ ડઈ થતે શું આ ! -ખુદાં
 નથી તકસીં ડંધ કીધી, ઠરી તદ્દનીર દઈ સીધી
 મનર તકદીર વગર એવી પુરાઈ આવતે શું આ ? -ખુદાં
 નફાની ના રહી આયા, ખફાના મો પડયા પાસા
 વફાની આ વફાઈમાં જફા પૂરી હોતે શું આ ? -ખુદાં
 પુકે ખજર હાંકુ પેગી જિગર નાખયુ બધુ રંકુંગી,
 અરે એ નાતરસ ખની ! ન આવી ગહેમતે શું આ ? -ખુદાં
 ગુલોની ચાદરો છાતા અમારે દિલ પડયા ઠાંટા ;
 અરે અફસોમ કિસ્મત ! તું દુનાવે ટ્યાનતે શું અ ? -ખુદાં

અમે ચાહી વફાદારી, પડી ત્યાં તો છરી કારી !

અરે દુનિયા ! ચશમ તારી અરે છે આગ તે શું આ ? -ખુદાં

અમારી દિલ્લગી બારી, અમારી એ ગુનેહગારી !

પરેશાની, પચેશાની અમારી મોહનતે શું આ ? -ખુદાં

અમારાં હૃદનાં આંસુ ગણે નાદાન દુનિયા શું !

ખુદાની એ ખુદાઈમાં અદલ છે આફતે શું આ ? -ખુદાં

દાન

(ગરબી)

૧

એક જાયઠ આબ્યો મારે ખારણે, જય સીતારામ !
 આવી ઊભો તે બિક્ષા કારણે, જય સીતારામ !
 એા દરિયાસાગર રાજવી ! જય સીતારામ !
 તમ દાને છે દુનિયા લાજવી, જય સીતારામ !
 તમ પુણ્યે આકાશ અજવાળિયાં, જય સીતારામ !
 રહેજો અમર તમ મંદિર માળિયાં, જય સીતારામ !
 દો લોજન, ઊભાં ભૂખિયાં, જય સીતારામ !
 દર્ધ દાન કરો કંઈ મુખિયાં, જય સીતારામ !
 એવું મુળી મેં ભૂખદુઃખ કાપિયું, જય સીતારામ !
 હવું જે કંઈ તે મેં આપિયું, જય સીતારામ !
 ગયો, ખાધું ને ખરચી નાખિયું, જય સીતારામ !
 નહિ પાસે જરા પણ રાખિયું, જય સીતારામ !
 ફરી આવી આવી લાગે માગવા, જય સીતારામ !
 હું ન શકા જાન્યો ભૂખ ભાગવા, જય સીતારામ !

ફરી જાયક આવ્યો મારે ખારણે, જય સીતારામ !

આવી જિભો તે લિણ કારણે, જય સીતારામ !

ઓ પુણ્યપ્રતાપી રાજવી ! જય સીતારામ !

ભૂખિયાંની ભૂખ નિત ભાંજવી, જય સીતારામ !

ધરીએ આશા તમ દાનમાં, જય સીતારામ !

લઈએ નામ તમારું ગાનમાં, જય સીતારામ !

દ્યો દાન, બિલાં અહિં ભૂખિયાં, જય સીતારામ !

દારી અંતર કરને સુખિયાં, જય સીતારામ !

એવું સુષી સંતાપ તેનો કાપિયો, જય સીતારામ !

મેં શુદ્ધ વિચાર એક આપિયો, જય સીતારામ !

ગયો, છુરવ્યો ને તે ભોગવ્યો, જય સીતારામ !

મન ભગ્યુ ને રક્ષ ખરો ભોગવ્યો, જય સીતારામ !

નહિ આવ્યો ફરી તે ભાગવા, જય સીતારામ !

લાગ્યો પોતે બૂખદુઃખ ભાગવા, જય સીતારામ !

પાંપણના પડદા

(ગીત—મેર-ીતો લય)

પાપણના પડદા ઉપાડો રે,
કોઈ પાપણના પડદા ઉપાડો, ભલા !
મારાં નયનોની ઉપા ઉપાડો રે,
કોઈ પાંપણના પડદા ઉપાડો, ભલા !—

જિયે ઝૂલેલી અમરવેલી,
ફૂલે ઝૂમેલી જિબી જ્યોતિ રેલી :
તેને ઝીલવા હો હિંદું જગાડો રે,
કોઈ પાંપણના પડદા ઉપાડો, ભલા !
મારાં નયનોની ઉપા ઉપાડો રે,
કોઈ પાંપણના પડદા ઉપાડો, ભલા !

આત્મા પડ્યો ગુંથવાય તે છૂટશે કહો ક્યારે ?
 હુડે પડ્યો અંધાર તે તૂટશે કહો ક્યારે ?
 પ્રભુતાભર્યો કૂણડાં અહિં ખીલશે કહો ક્યારે ?
 નયનો પરમમંદિરસુધા ઝીલશે કહો ક્યારે ?
 બ્રહ્માંડ આ કીકી વિશે સમશે કહો ક્યારે ?—

ગારી જન્મોની જડતા બપાડે રે,
 કેઈ પાંપણના પડદા ઉપાડે, ભલા !
 મારાં નયનોની ઉપા ઉઘાડે રે,
 કેઈ પાંપણના પડદા ઉપાડે, ભલા !

માનવદુઃખ અને પ્રભુનો સ્નેહ*

(૫૬)

પ્રભુ સંભારે દે અમને પળપળે,
 જોવાં જગમાં કે કોનાં દે ભાગ્ય ?
 અંતર ધારે દે અમને પળપળે,
 જોવો પ્રભુનો છે સ્નેહ અચાગ :
 પ્રભુ સંભારે દે અમને પળપળે ! ૧

દુખડાં દોહલ દે ઘોળે પળપળે,
 મારા પ્રભુનાં જો મીંઘેરાં દાન ;
 કાનમાં કોયલ દે બોલે પળપળે,
 તેમાં ગ્હીએ મદા ગુણતાન :
 પ્રભુ સંભારે દે અમને પળપળે ! ૨

*પણી નાની વયથી અતિ તીવ્ર શિરોવેદના અને કાનના રાગથી
 ટૂં પીડાતો દોવાથી એક દિને એક મિત્રે સલાહ દેખી કે " તમને
 આટલું બધું દુઃખ દોવાનું શું કારણ લગે, અને એમ ઉતા તમારું
 મુખ પ્રસન્ન કેમ ગ્દે છે ? " એના ઉત્તરમાં આ પદ લખાયું હતું

આછાં અંધારાં રે સરતાં પળપળે,
 તે તો તેજનાં ઉઘટે કમાડ ;
 હોયન ભારાં રે ભરતાં પળપળે,
 તેમાં પીગળે પાપના પહાડ :
 અભુ સંભારે રે અમને પળપળે ! ૩

હું ધબકે રે જળતું પળપળે,
 ઠોકે નિશહિન પુણ્યનું દાર ;
 અધીકે ઝળકે રે મનહું પળપળે,
 રળે ચૂકે તે દિવ્ય દિદાર :
 અભુ સંભારે રે અમને પળપળે ! ૪

તાપ ઉચાટે રે રાગે પળપળે,
 જળું જળું ધરા થઈ જાય,
 માંખલા વાટે રે પાકે પળપળે,
 એવા અમૃતરસ છલકાય :
 અભુ સંભારે રે અમને પળપળે ! ૫

ઘેરી ઘણેરી રે છાયા પળપળે
 આવે આવે ને જાય અનેક ;
 જામે અનેરી રે ધાયા પળપળે,
 તોય રાખે પ્રભુ અમ ટેક :
 પ્રભુ અંભારે રે અમને પળપળે ! ૬

દુખડાં દેજો રે અમને પળપળે !
 લલ્લે ટાલજો ચોદે જાહાંડ !
 અતર વહેજો રે શમને પળપળે :
 ઝીલજું મનભર પ્રભુરસકાંઠ !
 પ્રભુ અંભારે રે અમને પળપળે ! ૭

હુઃખની દેવી

(ગરબી)

આંસુડાં લરોની મારાં બાહુડાં રે લોલ !

આંસુડે ઝરે અમોલા ઝાઘ જો :

આંસુડાં લરોની મારાં બાહુડાં રે લોલ !

આંસુડાંમાં વિચ્છિન્ના વિલાસ છે રે લોલ,

આંસુડાંમાં જોગીઓના જોગ જો :

આંસુડાં લરોની મારાં બાહુડાં રે લોલ ! ૧

.

હુઃખની દેવી હું જગતમાવડી રે લોલ,

હુઃખનાં પીયૂષ પાઉં રાજ જો :

આંસુડાં લરોની મારાં બાહુડાં રે લોલ !

શિરે વરસાવું ડાંડી વાદળી રે લોલ,

નીરના ભરે નયને હોજ જો

આંસુડાં લરોની મારાં બાહુડાં રે લોલ ! ૨

અંધકારે લીધું મારું આંગણું રે લોલ,
માંહિં પધરાવ્યા ગુરુદેવ ને :

આંસુડાં ભરોની મારાં બાહુડાં રે લોલ !

ટમકે છે દિવ્ય જોડા તારણ રે લોલ,—
દુનિયાને દીનતાની ટેવ ને :

આંસુડાં ભરોની મારાં બાહુડાં રે લોલ ! ૩

પૃથ્વીમાં પ્રકાશની ઝડી ઝરે રે લોલ,
ઝીલે તેને મોંઘી દુઃખયાળ ને :

આંસુડાં ભરોની મારાં બાહુડાં રે લોલ !

થાળે થાળે પૂલે પ્રાણપાંદડી રે લોલ,
ફટે તેમાં ફૂલડાંના ફાલ ને :

આંસુડાં ભરોની મારાં બાહુડાં રે લોલ ! ૪

પુણ્યકેરા પાટ મારા પંથમાં રે લોલ,
પીર ઠેા ઠેર ત્યાં વિપયાન ને :

આંસુડાં ભરોની મારાં બાહુડાં રે લોલ !

વહાલાં ! વિરાળે વદનહાસ્યથી રે લોલ,
દુઃખડાં તો દેવકેરા દાન ને !

આંસુડાં ભરોની મારાં બાહુડાં રે લોલ ! ૫

બાળશો ના

(૫૬)*

બાળશો ના, કોઈ બાળશો ના,
જગતબાળમાં બળ્યાંને વધુ બાળશો ના ! (ધ્રુવ)

ઉઠા જવાળામુખી કંઈ પડ્યા છે બૂના,
ઊના ઊના કરી ઉઠાળશો ના :
જગતબાળમાં બળ્યાંને વધુ બાળશો ના ! ૧

તપી તપી ઉચાટે આવ્યાં જળધાટે,
વાટે વાટે ફરી ઉઠાળશો ના :
જગતબાળમાં બળ્યાંને વધુ બાળશો ના ! ૨

દિલમાંના દેત્યો જે સૂતા દિલ દેલી,
જોળી જોળી તેને પંખાળશો ના :
જગતબાળમાં બળ્યાંને વધુ બાળશો ના ! ૩

* “ક્યા માનું રે મેં ક્યા માનું, એમી ડૂંઢીસી છંદગીને ક્યા માનું ?”—એ ચાલ.

હુ ખના તે પહાડમાથી ગંગા ઉતારી,
વારી વારીને પાછી વાળશે ના.

જગતઝાળમાં બળ્યાને વધુ બાળશે ના ! ૪

જ્યોતિ જ્યોતિમાં બાળી કુદનની કાયા,
માયા માયા કહી આડુ બાળશે ના

જગતઝાળમાં બળ્યાને વધુ બાળશે ના ! ૫

ભૂત લીડાયા પાછળ, ઘડે મહાભાવિ,—
આવી આવી તે શમણા બાળશે ના

જગતઝાળમાં બળ્યાને વધુ બાળશે ના ! ૬

ભરમે ઢાઢયા અગારા લવનના મૂકી,
કૂકી કૂકી તેને પ્રજાળશે ના

જગતઝાળમાં બળ્યાને વધુ બાળશે ના ! ૭

સંધ્યાદાળે સાગરદિનારે

(હરિગીત)

ગંભીર સાગર ઉછળતો ધુજવે ધરા ગર્જન કરી,
 ને ઘોષ તેના ગગનને ધૂમાવતા ખુબ ધુન ભરી;
 એ ઘોષના તરતા તરંગે કિરણરંગો પ્રેમને,
 નગરેશ્વરી પાછળ ઝૂતો રવિ સૌમ્ય સંધ્યા મોહીને. ૧

ચુંમે શિખર આકાશને ત્યાં કનકસરિતા રેલતી
 અંધારમુખ વહોં ભય ધીમે રંગ વ્યોમે ખેલતી;
 શિખરો નીચે છાયા જોડી લંબાતો ભય ધરા પરે,
 ને મંદમંદા ચંદ્રિકા નિજ સ્નેહધાસે જગ ભરે. ૨

સાગર ફૂટે નિજ તાનમાં, ભરતી ભરે, ખાકો કરે,
 ને ગૂદ લેજે જગતનો ઇતિહાસ તટ પર ચીરે:
 ફોં એજ સાગરતીર હું આવી પડું તે પાંચવા,
 ૨૭ સોક કંઈ સમજું જરા ત્યાં હૃદય લાગે નાયવા, ૩

એ ધન્ય પળમાં હૃદયના તારો ઝીંલ્યા ઝમ્મણી રહે,
 રણકાર કંઈ ઊઠે દિવે, નવજ્યોતિ કંઈ અંજો વહેઃ
 સંસારના અંગારની ત્યાં ઝાળ ના કંઈ લાગતી,
 પણ ભાવિનું ઉર ચીરતી નવકંપના કંઈ ભગતી. ૪

એ સિદ્ધ પળમાં અંતરે મૃદુ ભાવ કંઈ જન્મે નવા,
 ઘડી રક્ત સાથે શ્વાસને પણ તે કહે થંભી જવા;—
 આંખો છતાં દેખે નહીં, કંઠો છતાં સૂચે નહીં,
 પણ આત્મ ઊંડો ભર્ગો વધુ દેખે વધુ સૂચે તરિં. ૫

એ પણ વિશે પહોં રેતોમાં, હું જોઉં જાય ને નોંચેઃ
 રજની ધીમે અંધારજળ આકાશથી જગ પર સિંચે;
 પ્હાડે, મિનારા, વૃક્ષ સૌ—દુનિયા બધી તેમાં ટૂંચે,
 એ નિત્યપ્રલયજ નિરખવા તારા નભે નોકળી ઉંચે. ૬

દુનિયા ટૂંચે, દુનિયા તરેઃ એ જોય માનવ સર્વદા;
 આ વિશ્વના પદ્માતણી ઢાંટી રહે નવ સ્થિર કદા;
 દુનિયા તરે, દુનિયા ટૂંચેઃ માનવ ભેંકે, માનવ નૂંચે,
 ને ભાર બહેના પ્રાર્થાધું આલી જતું સરગું ઘુચે. ૭

હુનિયા ડૂબે, હુનિયાં તરે : વરતાં ડૂબે, ડૂબતાં તરે :
 ડૂબતાં વીણે માતી અને તરતાં ઝીંલે તારાં કરે !
 એ વીણતું, એ ઝીલતું, આ વિશ્વ ચાલ્યું જાય છે,
 અગણિત વર્ષ થયાં ઉભય પદ્મતાં હિંદોળા ખાય છે. ૮

હુનિયા બધે અધુરી દિસે, માનવ બધું સમજે નહીં :
 આ સત્ય શું, આ શુદ્ધિ શું, કરીને પડે શંકા મહીં ;
 અધુરું દિસે નજરે બધું તે પૂર્ણ સર્વ થશે મળી,
 છૂટી પડી લાગે કહી સંધાય ત્યારે સાંકળી. ૯

નહિ સત્ય દુર્ગમ કો થકી, નહિ શુદ્ધિ દુર્લભ કો દિસે :
 જોતા બધા તારા બુએ, કુસુમો બધાં કાઢે ખીંસે ;
 જયમ મહેલથી ત્યમ રૂંપડેથી ધૂમ્ર વ્યોમજ જાય છે :
 પણ માનવીથી માનવી જુદોજ કંઈ દેખાય છે. ૧૦

આ દૃશ્યભેદે વિશ્વપદ્મું તો ખરાતું ડાલતું,
 કો દૂર દિવ્યપ્રસંગ માટે સ્થિતે હિંચોળતું :
 કર્તવ્ય કરતો માનવી નિજ લાગ નાખે તે વિશે,
 શંકા કરે નહિ કે ન ભેદ.ભેદ બાણે કો મિશે. ૧૧

માટી થકી કંચન જડે, પથ્થર વિશે રત્નો મળે,
હા, તેમ માનવદેહમાંથી દેવ આખર ઝળહળે !
મુખદુઃખનું આ વૃક્ષ વધતું મંજરી ભર ધારશે,
ફળફૂલથી ઝૂકી રહી આનંદ દિવ્ય પ્રસારશે. ૧૨

કંઈ પર્વતો પીંગળી જઈ આકળ સમા ઊડી જશે,
પડશે ધરા સાગરમુખે, સાગર હઠી ખાલી થશે,
ખરશે ઉડું, રવિ ચોંત થશે, પડશે શશી કાળો ખમાં,
પણ માનવી ઠર્તવ્યવશ વધતો જશે નિજ તેજમાં ! ૧૩

જે તેજ વેરાયું જગે તે ણિંદુરૂપ રહ્યું બધે,
આ વિશ્વમાં તારા સમું નિયમે રહી આગળ વધે;
આંધારમાં ધમ્મલય પણ ॥ દૃષ્ટિ દૂર દિશા ભણી,
દેા મહાતેજ વિશે જઈ મળશે બધી ન્યોતિકળી. ૧૪

નીચે પડી આ રેતીમાં જોડે ઊંચા આકાશને,
અતુરનયન નિરખું ગગનમંડળ રમાતા રાસને :
પ્રદ્માંડ કુલ અમકારતુંજ તણાય ઊડી તાનમાં,
ને આ ધરા પણ દોડતી તઈ જાય સૌ તેજ્યાનમાં. ૧૫

તો હે મહામુખ સાગરા ! તુજ ઘોષ નિત્ય ગળાવજે !
 એ ઘે.પમાં અમને સદા કર્તવ્ય અમ સમજાવજે !
 તુજ નિત્યજાગૃત હૃદયનું જળ આપજે અમને જરા,
 આ પણ સમી કંઈ ધન્ય પણ દેજે ઘણી, હે સાગરા ! ૧૬

અંધારમાં આ તારણ નિજ પંથમાં વાધે કમી,
 આકાશભરતા ભવ્ય તેજે જઈ પ્રભાતે સહુ સમે :
 ત્યમ આ ધરા પર ધૂમત, હે સાગરા ! આપણુ જશું,
 તે દૂર દિવ્યપ્રસંગમાં તું, હું, બધા સાથે યશું ! ૧૭

નાચ

(ગરમી)

એક રસિયો રહ્યો દૂર દૂર,
યનગન નાચે રે !

એના નાચે જગત ચકચૂર,
રસભર રાચે રે !— (ધ્રુવ)

રસિયો નાચે પ્રીતિના ચોકમાં,
જાગે જગત અમકારે રે ;

પદે પદે નવજ્યોતિ ઝરે ઊઘી,
જાગે જીવન અમીધારે :

હા ! યનગન નાચે રે ! ૧

નાચે આકાશ, નાચે તારલા, ને
 નાચે સૂરજ ને ચંદ્ર રે;
 નાચે ધરા, નાચે સિંધુ ધમકતો,
 હુંચે મારે નાચે પડઝંઘા :
 હો ! યનગન નાચે રે ! ૨

ઉડે આનંદ એક નાચે અલગેલડો,
 રેલે અખંડ રસહેલી રે;
 ભરતી ભરાય જગઅંગે ઉછળતી,
 ફંગે ભીંજાય ઘેલી ઘેલી :
 હો ! યનગન નાચે રે ! ૩

નાચે રીઝાય ઢોઈ, નાચે ખીંજાય ઢોઈ,
 નાચે ભીંજાય સહુ સાથે રે;
 વાંપીચૂંપી પડે પગલી જગતની,
 તોય સખે ધરી નિજ હાથે :
 હો ! યનગન નાચે રે ! ૪

આધી દિશાઓ ધીમે જોલતી ને
 જામે પુનીત ગીત ઘેરાં રે;
 ભુવન ભુવનમાં ઉઘડે આંખલડી,
 નાચે હૃદયે શમણાં અનેરાં :
 હો! યનગન નાચે રે! ૫

રસિયાં આવો, કુમકુમ પગલે,
 નાચે દર્દીએ સહુ તાળી રે;
 નાચો, નાચો, મારા રસિયાના નાચમાં
 તાળી ન જાય કદી ખાલી :
 હો! યનગન નાચો રે! ૬

નવભૂમિ

(૫૬)*

ઊભું બોમ ઊંચે જગ છાઈને રે,
 ઊભું ધરણી સાગર શીર ને,
 ઊભું રાત દિવસ ગબડાવતું રે,
 ઊભું ભગ્ય મહાગંભીર ને :

ભાંધી સર્વ દિશા આ વિશ્વની રે. ૧

ધરણી ધગવી, સાગર ઉકળે રે,
 વનમાં ઠાંટા, સિંધુ ઠરાળ ને;
 ઊભું બોમ ઊંચે, આપણ નીચે રે,
 તમ અમને લેતું એક ક્ષણ ને :

એક કદમમાં વિશ્વ સમી જતું રે. ૨

ઘડી બે ઘડી જશે અધમીટમાં રે,
 પુષ્પપદો સંભળાશે દ્વાર ને :
 ઉકળતા સાગર નહિ ઘોરતા રે,
 નહિ ઠાંટા, ન ધરાઅંગાર ને ;

જઈશું ત્રિય એવી નવભૂમિમાં રે! ૩

ફૂલડાં વેરંતી ધરણી હસે રે,
 સાગર છલકે અમીનિધાન ભે :
 ઊઝું બ્યોમ નીચે, આપણ ઉચે રે,
 પ્રભુપગલાંનું જાદુઈ પાન ભે !

સમતું બ્યોમ ઉડું પ્રભુઅંતરે રે. ૪

વહાલાં ! પ્રભુના મીઠા મોલડા રે
 વરસે ધરણી સાગર શીર ભે,
 દ્વારકમાન દીપે નવધામની રે
 ઉપર ભવ્ય મહાગંભીર ભે,

ત્યાંથી જવું પાવન પ્રભુદેશમાં રે. ૫

પહો કાટે ને છાયા ઉડતી રે,
 ભુવન ભુવન ઉઘડે ભરરંગ ભે :
 ઇ! આજે રમની ગુંગળાવતી રે,
 કાલે નવલ પ્રભાત સુમંગ ભે:

વહાલાં ! ઉચે બ્યોમ નિહાળીએ રે ! ૬

પ્રભુનાં ઘેલાં

(૧૬)

પ્રભુનાં ઘેલાં બનીએ, વહાલાં ! પ્રભુનાં ઘેલાં છ.
હો વહાલાં ! પ્રભુનાં ઘેલાં છ.—(ધ્રુવ)

જગદાધ્યાનું કહાપણુ ઠાલે, તેશું ન બોલે નાથ,
હો છ, તેશું ન બોલે નાથ;
જગદાધ્યાં ને બને પ્રભુઘેલાં તો પ્રભુછ આવે સાથ :
હો વહાલાં ! પ્રભુનાં ઘેલાં છ. ૧

ભરખર્યોદે ધોર અંધારૂં, ભરહરિયે જળખોટ,
ભુચ્ચો છ, ભરહરિયે જળખોટ ;
જગજ્ઞાનીનું જ્ઞાન બંધાતું જગજ્ઞાનીને કોટ !
હો વહાલાં ! પ્રભુનાં ઘેલાં છ. ૨

ગોધેરા મહેલ ને કિલ્લા કચેરી, કોઈ ન આવે કામ,
જગતમાં કોઈ ન આવે કામ ;
કૂંકે વંટોળીઆ, ધરણી કંપે, ત્યાં વીર પણ હારે હામ :
હો વહાલાં ! પ્રભુનાં ઘેલાં છ. ૩

આગે વળે નહિ, રેલે ડૂબે નહિ, કાપે ન કોટિક વીજ,
 કદાપિ કાપે ન કોટિક વીજ ;
 અમૃતકૃપી એ અંતર ધારે પ્રભુચેલાંની પતીજ :
 હો વહાલાં ! પ્રભુનાં ચેલાં છ. ૪

ચેલાં રે ચેલાં, આપણુ ચેલાં, ડાહ્યાં હસે ધરી ગર્વ,
 ભલે રે ડાહ્યાં હસે ધરી ગર્વ ;
 એવાં ડાહ્યાંનો હાસ્યરુદનમાં દુનિયાં ડૂબી ગઈ સર્વ !
 હો વહાલાં ! પ્રભુનાં ચેલાં છ. ૫

ભે આંખે ભે ચિત્ર ન દેખે, ભે કાને ન ભે બોલ,
 સુણે કે ભે કાને ન ભે બોલ ;
 ઘટપટ પ્રભુચેલાંના પ્રાણનું ડાહ્યાં કરે શું તોલ ?
 હો વહાલાં ! પ્રભુનાં ચેલાં છ. ૬

ચેલો આત્મા, ચેલું હૃદય, ને ચેલો આપણો સાથ,
 હસી લ્યો ! ચેલો આપણો સાથ ;
 એવાં ચેલાંના આનંદે હસવા, ચેલા બને જગનાથ !
 હો વહાલાં ! પ્રભુનાં ચેલાં છ.

જીવનસંદેશા

(૫૬)*

સખી ! જૂમાઈ પ્રાણની પાંખડી રે,
અધસૂકી લાગે શું વસંત ને;
ખાંચી ખાંચી વરસે મેઘલા રે,
અધુરાં અજવાળાં ઉતરંત ને :
સખી ! કંઈ ચાલી ગયું જીવનધડી રે ! ૧

મીઠાં તેજોમય સ્વપ્નાં હતાં રે,
ધરણીમાં કંઈ દીપતી ન્યોત ને;
અગદગતી છારી અંખડી રે,
સંદેશા દેતા ખઘોત ને :
સખી ! જીવનમાં એવું કંઈ હતું રે. ૨

* " એકાધ ! એક વાર ગોકુળ સંચરો રે. " — એ ગાત.

વનલીલામાં પ્રાણ વસાવતો રે
 પંખીડાંનો પુણ્યસમાજ જો;
 કુંજેકુંજ મૂળી ખાલી દિસે રે,
 અધુરું અધુરું લાગે આજ જો :

સખી ! જીવનમાં કંઈ જિલું થયું રે. ૩

ઉપરતા પ્રત્યેક પ્રભાતમાં રે,
 કે પુણ્યેશું ખીસતે કૂત્ર જો,
 રંગો કંઈ આવે ને જાય છે રે,
 પણ કંઈ ગઈ તે પ્રભા અતૂત્ર જો :

સખી ! કંઈ જીવનમાં ઘટતું દિસે રે. ૪

આજે એજ જિણી તરુવેલડી રે,
 એજ ઉપર છાયું આકાશ જો,
 મુખતી રવિચંડાની જોલડી રે
 વેરે એજ અલોકિક હાસ જો :

સખી ! પણ કંઈ એમાંથી ઉડી ગયું રે. ૫

સખી ! આ ધરણી તજતી તેજને રે,

કે આ ભૂલતી ગ્રાસી આંખ ને ?

અંધારે ગૂંથાયું તેજ, કે રે

તેજતણી ખીટાતી પાંખ ને ?

સખી ! કંઈ એવું અગમ્યજ શું હશે રે ? ૬

શું સૌંદર્ય ન ધારે એકતા રે,

કે નવ ધારે માનવઉર ને ?

નયોત અખંડ અચળ પથ પર હીરે રે,

કે વધતાં ખસતી તે દૂર ને ?

સખી ! કંઈ એવી સમસ્યા સ્પષ્ટિની રે ! ૭

ટહુકા કરતાં ગુલબુલ કોકિલા રે,

તે સાથે રસ ઝીલતાં વૃક્ષ ને :

નાચે યનયન મોંઘા મોરલા રે,

તારા દમકે નયને લક્ષ ને :

સખી ! ને સર્વ લહું કંઈ અંતરે રે ! ૮

પણ આ સાગર ઊડા ઘોરતો રે,
 ને પીપળ ઊભાં સૂકાઈ જો;
 ઊડા કુંઈ નિઃશ્વાસ વહાવતાં રે,
 કરતાં એજ કથા મુખ કાંઈ જો :

સખી ! ક્યાં મોંઘેરાં શમણાં ગયાં રે ? ૯

નિદ્રા જેવું જીવન આપણું રે,
 એક રજનીનો જન્મ જણાય જો ;
 ફૂટી તારા સંધ્યાતેજથી રે
 વધતાં અંધારે ઝૂંચાય જો :

સખી ! એવા જીવને પડદા પડે રે. ૧૦

પણ તે શમણાંની છાયા રહી રે,
 અગ્નિને ભારેલી રાખ જો ;
 જીવનવનમાં વધતા પ્રાણને રે
 તિમિરે તેજતણી રહે આંખ જો :

સખી ! શ્મશાણે કુંઈ સત્યો જાગતાં રે । ૧૧

ઊડી ઠાળી છાયા મેઘની રે, ,
 ઠે બ્રહ્માંડમયો ઇરશોર જો, ,
 નહિ ઢાંકી, નહિ ભૂલાવી શકે રે
 એ રમરણોના પ્રિય અંકેર જો :

- સખી ! અમીસાગરતીર એ કંઈ ઉગે રે. ૧૨

તો આ અંધારે નભગંગને રે
 જોતાં તારકશું જડું તીર જો :
 ઉતરતા ભુવનના પંથમાં રે
 ધર્મ અને શક્તિમાં ધીર જો .

સખી ! કંઈ એ અંતર બળ આપતું રે. ૧૩

સખી ! આ વનલીલામાં નાચતાં રે
 પંખીડાં રેલે રસરેલ જો,
 ને આ ઝરણાં દેડે કૂદતાં રે,
 એમ હતા મુજ બાળકખેલ જો .

સખી ! તો એ આજે વધુ વહાલીમાં રે ૧૪

મંધ્યામેઘે રંગ રમી 'સમે રે
 ને આઘમે તેજોનું 'સેજ ને:
 મંકેલાશે તેમ છાન જંગે રે
 પ્રભુછની 'પ્રભુતામાં એજ ને:
 સખી! ત્યારે મણુ તે 'કંઈ દોરશે રે! ૧૫

અગોચર ધામ

(રાગ માલ)

એક મીઠું અગોચર ધામ રે
મારા અંતરનો આરામ.— (ધ્રુવ)

જોડે જોડે ત્યાં આંખ ભૂલે ને
ઘોલી ઘોલી છૂલું નામ ;
જોયું જોયું પણ સહેજમાં સરકે
હાથ આવ્યો વિશ્રામ રે,
એક એક અગોચર ધામ. ૧

સતદિવસ નહિ, તેજતિમિર નહિ,
નહિ કોઈ કાળ કે ઠામ ;
પૃથ્વી, પાતાળ, આકાશ નહિ, કંઈ
રૂપ ન રંગ ન નામ રે,
એલું એક અગોચર ધામ. ૨

જાધી દિશા પણ શોધી જડે નહિ,
 શોધી જડે નહિ વાટ,
 પથ પડ્યો કઈ પાથ નીચે, પણ
 ગોત્યા ગગાના ઘાટ રે,
 એવા એક અગોચર ધામ

૩

ભર્યા સરૈવર નીચકી ને
 હસલા ઊભા તીંગ,
 નીર દીઠાં નહિ, શોપ છિપે ત્યા
 કોણ પેગમર થીર રે ?—
 એવું એક અગોચર ધામ

૪

વાટમા પૂછો, ઘાટમા પૂછો,
 પૂછો સકળ નસાર
 તારકજડશું રોગ અધાર
 નાવે ભટકતા પાર રે,
 એવું એક અગોચર ધામ

૫

પંખી પડે ઝંપલાવી ન સિંધુમાં,
 શોધવાને આકાશઃ
 મરુ ઉટે નહિ તેમ નમે, શીદ
 માનવની ડાઘી આશ રે,
 જોવા દૂર અગોચર ધામ ? ૬

સૂની સૂની આ કલ્પના આપણી
 શોધે શું તારકપાર ?
 જ્ઞાન માંડે તો જ્ઞાન મુલ્યે અહિંજ
 નિર્લયધરાને ઠાર રે;
 રહ્યું અહિંજ અગોચર ધામ. ૭

દેવ અને મહાદેવ બધા અહિં
 મળતા હણ ઠોરેઠોરઃ
 પત્ર હવાવો, ચિહ્ન ઉથલાવો, ત્યાં
 પ્રગટશે દિવ્ય અઠોર રે,
 વરચુ અહિંજ અગોચર ધામ. ૮

કાશી મયુરાં કે મહા મદીના
 મળશે હૃદયને ઘાટ :
 ઓળો, ઓળો, જરા આત્મથી માગો, ત્યાં
 પ્રગટશે સ્વર્ગના પાટ રે,
 મોંઘું મળશે અગોચર ધામ ! ૯

અંતરસ્વર્ગના પાલવ પકડી,
 ધરજો અખંડ એક આશ :
 દેાતી જગતમાં ઝીલશે ને ભરશે
 આત્મા ઊડેરાં હાસ રે,
 નેર્ધ મોંઘું અગોચર ધામ ! ૧૦

વિશ્વનું ગુહ્ય

(ગરબી)*

એક વસ્તુ રહી છે ગૂઢ, પ્રગટ તે કેણુ બતાવે ?

હૃદય, જ્ઞાની ધ્યાની બની મૂઢ, પ્રગટ તે કેણુ બતાવે ?—(ધ્રુવ)

સત પડે અંધારનાં વીંટયાં ઉ આપાસ,

એકેકથી ગાઠાં અધિક, તેમાં જડે જડે રહ્યો વાસ :

પ્રગટ તે કેણુ બતાવે ?— ૧

કંઈ કંઈ રજ એ વસ્તુની પઠ ફોડી વેશય ;

જ્યમ જ્યમ પડે એ જોળીએ, ત્યમ ત્યમ ફર જતી તે જણાય :

પ્રગટ તે કેણુ બતાવે ?— ૨

માનવ વસ્તુ જૂલીને રજમાં રહે અંધાર ;

જ્યમ જ્યમ રજ ચળકે ઘણી, ત્યમ ત્યમ અંધાર રહે ગૂંધાર :

પ્રગટ તે કેણુ બતાવે ?— ૩

એ રજને પણ કદી કદી વીંટિ વાદળ ધોર ;

ચમકે ચપળા આલમાં, વળી સિંધુ કરે બહુ શોર :

પ્રગટ તે કેણુ બતાવે ?— ૪

* "લોચન મનનો રે કે ઝડો લોચન મનનો,"—એ ગાથ.

ગાઠાં જંગલ ગાડી ને જાડી ગુહા ને, પહાડ :

ભેદી ભેદી અલેદ્ય રહે વળી કંઈ કંઈ આઠ કરાડ :

પ્રગટ તે કોણ જતાવે?— ૫

તેજ છતે જગ અંધ છે, આંખ છતે જન અંધ : ૧

આત્મા હુપાયો આત્મનો, ત્યાં કોણ છાટે અંધારના ખંધ :

પ્રગટ તે કોણ જતાવે?— ૬

જાડી જાડી વસ્તુ ને જાડી જાડી આશ :

માનવ મે રહીને તણ ફૂંકે અગ્નિ-ફૂંકણીમાં શ્વાસ :

પ્રગટ તે કોણ જતાવે?— ૭

વિશ્વ હુપાવે વસ્તુને, કોમળ માનવદહ ;

વસ્તુપ્રકાશ અસહ્ય છે, તેને ઢાંકે જગતનાં કદ :

પ્રગટ તે કોણ જતાવે?— ૮

તોય જગત ને કાળ એ પોવે માનવખાળ ;

ન્યાં તક દૃષ્ટિ ઠરે નહીં, ત્યાં તક કેમ ઝીંચે તે આળ ?

પ્રગટ તે કોણ જતાવે?— ૯

જોશે અનિમિત્ત આંખ જ્યાં ભરમધ્યાહને સૂર ;

વિશ્વ જગે સરી આંખથી, પછી વસ્તુ મળે પૂનઃ,

પ્રગટ રૂપ ધન્ય જતાવે!—૧૦

સ્વર્ગને ખારણે

(ખંડ દર્શિત)

૧

• બિહુકે જોલો આ ખારણે,

મૂઠો લીંબને ઠારણે ;

ભર સદિમાં

તુજ દદિમાં

સહુ છે સમાન ઉધારણે.

જગથી અને જગતેજથીજ તળાયલો,

જનશઘુ ને નલતારણાર્થો હોંણાયલો,

આ અણુહુંદયા અંધારમાં,

આત્મ કૃપતા ભારમાં,

જોલો છું કાળકટાક્ષથી લેદાયલો :

રજનીતણો રથ જાય ધીરે ચૂરતો તુજને સદા ;

દીનનાથ ! તારા વિશ્વમાં આ તું છતે શી આપણ ?

૨

હા, હર્તો ઉપા મુજ આંખમાં,

તેજસ્વી લાખમાં,

શુભ ધારતી,

હર ઠારતી,

સંધ્યા ભરી'તી ખાંખમાં;—

નવબોમખુલતાં સ્વપ્નમાં વીંટાઈને

દંઢ મુખવિચાર વિશે સૂતો ગૂંધાઈને;

એ સ્વપ્નવત્સો મુજ ગયાં

દેહથી ઉતરાઈ જ્યાં,

સંધ્યા ઉપા પશુ સર્વ ગઈ લૂંટાઈને :

ભલો દિગંબર તુજ ઠને એ ઉંઘમાંથી બદગતો,

ઓ નાથ ! આ નાચાર તુજ બસ ત્રેમભિદ્ય માગતો !

પ્રિય સ્વર્ગજીહાર મૂંઝવેા મને,

રાખ્યું વચમાં વ્યોમને;—

ઘડીઘડી રહી,

નજતરુ ચઢી,

હું ટુંબું તારક સોમને :

હું સ્વર્ગ કેરા ફૂલ પછુ જુલ્હી ગયો,

કંઈ મેંદ છાયામાં તહિં ફૂલી રહ્યો;

તુજ આંગણું જિયું પડ્યું,

હૃદય નીચે આચડ્યું;

તુજ માંડવો વધુ ફૂલથી જૂલ્હી રહ્યો :

લહરી સરે નીચે સુવાસિત, જડપોં તે ઉર હું જાડ,

ને જો સુગંધયકી હું ફૂલની કલ્પના કંઈ કંઈ કરે.

૪

રે પૃથ્વીને જોળે પડી
 દિવસ કંઈ કાઢ્યા રહી;
 મન રોળતો
 જગ જોળતો

આકાશનેજ ખલે ચઢી;
 પ્રત્યેક પવન પૂઠે પડ્યો હું આશમાં,
 નવડંગ ગર્જાગૂંચી ફર્યો આકાશમાં,
 પણ એ પવનરથધૂળથી
 આંખ સુજ ત્યાં બસતી,

ને ત્રિપથ જઈ તૂટી પડું દો પાશમાં :

ગત દિવસના ઢગલા તળે સુજ હૈવન ઘાયલ પડ્યું;
 તુજ પ્રેમના શું પ્રહાર ઝીલવા, નાથ ! આ અમ ઉર પડ્યું ?

૫

ગાળેલ ઊના હેમની

શુદ્ધ ધારા પ્રેમની

તુજ જગ વહે,

ને જાણું દહે

એ તસમાયા હેમની :

ફળદ્રૂપ છે તુજ વિશ્વશેત્ર રસે ભર્યા,

તુજ તેજપાંજ અમૃતત્વપૂરિત છે કયાં,

પણ ધગધગિત ધારા પડે,

જેતરો તુજ તે વટે

ત્યાં જોડતો તું જાય હાસ્ય પૂરી નયો :

ઓ નાય ! તારાં શેત્ર પાડે રુદનતાપ વતે ખસાં,

શું મૃત્યુનું ખાતર દઈ હોગાદવાં તુજ જેતરાં ?

૧

તુજ ચરણ ચાલે મુજ સિરે,

તમ દેહ ભરે નીરે,

મુજ નસનસે

જીવન કસે,

તુજ હળ ફરી ચીરા ચીરે ;

કંટક અને ખડિયાં બધે રાજાઇને,

બની એકરસ રહેતાં રસે ચોળાઇને ;

તુજ તેજબીજ ખિલાવવા

પછી ફરે ઝંકુર ના,

ને મોહમર રહું તુજ પવન સૂતામરે :

હે નાય ! હું-મય પાક એ તૈયાર કર તુજ તાપથી :

રિધનિ માય મુજ તુજ બારણે, એ ધન્ય પગથઈ રહું મળી !

૭

બહુ વેળ હું મંથ્યા સમી

જેઠ રહું રવિ આયમે,

ને સ્વપ્નશું

નિરખુ કશું

ત્યા સ્વર્ગ હસતું યોગમે :

આ સદિ દૃશ્યાદૃશ્ય વચ્ચે બૂલતી,

કર્ષ લાવિને જોવા જતી ત્યાં બૂલતી ;

એ સર્વ જિજ્ઞાસા તણ,

વર્તમાનજ : હું લાજ,

એ બીજમાંહિજ લાવિ છે વચ્ચે મૂળધી :

આક્રશ્ની કંઈ તોતળી બોલી મથું હું બોલવા,

ત્યાં મર્ત્ય મર્ગોત્તમાધુરી ગુજ બહુ બૂલી બોલવા !

૮

લિધુકે ભેલો તુજ ગારણે,

મૂઠી લોખને કારણે ;

છે સદિમાં

મુજ દુષ્ટિમાં

તુજ મારણે કે તારણે !

તુજ તાપથી મુજ વસ સર્વ જળી ગયાં,

મુજ પોષણનાં પડ જ્યાં પોષણી ગયાં .

જોયાં ઘણાં, રોયાં ઘણાં,

અશુ નિષુ જોયાં ઘણાં,

તે આજ નવનેણે જ્યાંય મળી ગયાં !

ભંડાર ને ન બરાય તે તુજ મૂઠી એકજ દે બરી,

ઓ નાય ! તારે આંગણે હું નાયમર છતું ફરી !

૫

કુલ ખલક સાથે જોડતી,
 કંઈક ભૂમિ હઠસેડતી,
 વધતી વધી
 સ્વર્ગે ચઢી

આ રેલ આવી રેલતી :

તુજ સ્વર્ગની કૂચી રહી મુજ અંતરે;
 શોધું નહીં તે આજ મળ્યું મુજને અરે :
 તુજ ખારણે અથડ્યો અહિં,
 ફૂટ્યું અંતર મુજ તહિં,
 માહેયો કૂચી નીકળી રેલે તરે !

આ રેલ વિશ્વ ડુબાડતી મુજને મૂકે તુજ ખારણે :
 ઓ નાથ ! દ્વાર ઉઘાડ તારાં ! ધાર તારે ધારણે !

માટીનું મૂલ

(ચક્રાવલિ હંદ)*

ઓ જગનાથ !
 ધાંધા વિનાનો માનવ હું તો
 સંધ્યાશુ રમવાને જાઉં ;
 તારલકાશુ ભરવા જાય ;
 ને વીજળીનો જાંઘવ સૂતો
 તે ગગડાટ જગવવા આહું :
 પણ કંઈ જાઉં,

તે પહેલાં પછડાય અવાજ, ને ત્યાં ધૂળ લેરે મુજ હાથ.— ૧

* આ હંદ નવો રમ્યો છે. સર્વથા એકત્રીયા અને ચોપાઈના ખડોના સવિવેક મનિષ્યથી વાણીને ચંચળ ગતિ આપનારો આ નવીન હંદ ખન્યો છે.

“રે રણવીર !

કાલાં ફૂતરાં તો લય ખામી

હાર્યા સમજી બાગી બાય;

પણ જો કેસરી ઉત્તરશીર !

તોય પડ્યો ઉછળે ફરી નામી,

તોડે કે છોડે નિજ કાય ;

ધન્ય ગણાય !

કાયર હોવતો મૂઝો બાણ, રણસરો મરણે રણધીર.

૨

“આવો શર !

હરિનો મારગ છે શરનો,

કવિની એ વાણી છે સત્ય ;

ખહાર પડે લઈને રણતૂર !

નહિ પાવેને વ્યઢથે પાનો,

શૂરા ફેરી અનેરી ગત્ય :

વીરતાનૃત્ય

વીર રંગેરંગ નાચી રહે ; હરિ જીતવા મૂકાવો પૂર ? ” — સ

આ શા જોત !

હોડા બ્યોમતણાં પડ ચીરી
આવે આથડતા અહિં આમ,
કરવા કંઈ માટીનું તોત ;
હોય ફીરી, હોય અમીરી,
પણ શરા મૂકે નહિ મામ :
હર, ધર હામ !

પડવું તે ચઢવાને ફરી, હરિ લંબાવે હાથ અમોત.—

“શું તું જોય ?

એ માટીના માનવ ! તારી
માટીમાં છે હરિનું હેમ ;
તું જોવો સફાગી કાંય ?
જોળી જો તુજ દીપ સમારી
એની રજ ચળકે છે કેમ :
મેળવ એમ,

“એ જો માટીને કર શુદ્ધ, પછી જોવો હરિહેમજ સોહા.”—૫

વારંવાર

એમ મુવયું છે કે હરિધામે

પૂગવા પહેલાં આવે પૂત,

તે છે કઠણ ઉતરવો પાર;

દાનવ જિભા ઠામે ઠામે

તે માગે માટીનું મૂલ:

ન પડે મૂલ,

એવો મંત્ર મિખાટા ઠાંધ, કરોએ નિર્ભય પૂલ પસાર!— ૬

“હે જો મંત્ર !

જો માટી ફાળીને લાગે

મંદર ઉતર્યો જા તું ઠેક;

કર ત્યાં સાચી શોધ સ્વતંત્ર !

માટીમાં રસ પૂરતો રૂઠો

જઠરો ત્યાં પછી ફૂપ વચેટ,

તેની ઠેક

કુંચી એક જણાયો પડી, લઈ તે જોલી કે ઉચંચ !

“સુષુ એ ગાન :

લાવ, અહિં તું તારી સાથે,
 જે માગે ણીને નહિ કોઈ;
 સાંભળ, જે સુષુતો નહિ કાન;
 આપ, જડે નહિ જે તુજ હાથે,
 લે, સધળું જે દીધું જોઈ;
 ને રહે ભોઈ:

બા તું પૂલ વટાવૈ પાર, હઈ એવું માટીનું કાન !

“હૈંતવા હાર !

ખડકો ખેડ નિરાશા કેરા
 ત્યાં તક પાકે પુણ્યઅનાજ;
 અંધ છતાં પણ ભો અંધાર;
 દુખમાં ઠોક હૈંવનના ડેરા,
 મરણે બાંધ હૈંવનની પાજ;
 જાવા કાજ,

જે એવું માટીનું મૂલ, ને નિર્ભય હર પૂલ પસાર !

“ના ઠર ચંત !
 વિશ્વ વસે તુજ કીકીમહિં જો,
 સૌમાં તું પોતે દેખાય,
 એવો બને તુજ દૃષ્ટિ અનંતઃ
 પથ્થર એક હલાવે અહિં તો
 આકાશે તારો ખસી જાયઃ
 વધુ શું આશ ?

જા તું પૂલ વટાવી પાર, જો હરિધામે અમરવસંત !”—૧૦

~

~

~

ઓ જગનાથ !
 પાંખ વિનાનો માનવ હું તો
 આજ ઉપાશું રમવા જાઉંઃ
 શત મથ્યો તારલડા સાથ,
 ને નભવનનો સિંહ જે સૂતો
 તે દિનનાથ જગવવા આહું ;
 ને કઈ ગાઉં

ઉડી મુજ હેયાના તાર, મુજ અંગુલિ આલે તુજ હાથ ! ૧૧

માનવચિંતા

(રાગ માલ)

અબુ બેઠા છે સ્વર્ગને ખારણે,
 આ જગત ચાલ્યું જાયઃ
 જગત ખાંસઈ ચાલ્યું જાય,
 જગત નિર્ભય ચાલ્યું જાય રે. અબુ— (મુવ)

અણમાખ્યાં છે તેજ જગતનાં,
 અણવીધ્યા અંધાર;
 કાટિ કાટિ રવિ બ્યોમ તપે પણ
 કાઈ ન થામે ખાર રે—અબુ ૧

ભરપ્રદ્યાંડતણા સાગરમાં
 ચાલે ભરતી જોડ;
 અબુ બેઠા છે યુકાને, જો માનવ!
 તારે ફિર ફી મોટ રે?—અબુ ૨

શન્ય વિશે ખીજ વાલ્યાં જેણે,
 એમે ઉછેર્યા પૂર;
 યોગમ તરુ આ ગૂલી રદ્યાં, તે શું
 દૃષ્ટિયકી રહે ફર રે?—અણુ૦

૩

શન્ય હંતું ત્યાં એક બન્યું ને
 એકના થાય અનેક;
 સર્વ ગણિત શન્ય એકમમાં તે
 એકતણાજ વિવેક રે.—અણુ૦

૪

દિનદિન કિનકર ઉગશે ને
 વહેશે કરણના ધોધ :
 તું શું ઉઠાળશે, માનવી ! તું તો
 કર્મે બંધાયો ભોધ રે!—અણુ૦

૫

ચાલી શકે રવિ સાથ સદા તો
 ક્યાં છે તિમિરના વાસ ?
 નાની તુજ પગલીઓ ચાછળ પડતાં
 પામે તિમિરનો ત્રાસ રે—અણુ૦

૬

ડગમગ પગ તુજ ઢાલતો ને

ડગડગ ઠોઠર ખાય :

પળપળ તારી પાંખડી પકડે

અભુની એગ્રુલિ ત્યાંય રે!—અભુ૦

૭

અદ્વિસિંધુને કાઠે ગળડતા

રેતીના કણ, ઝો ભાઈ!

અભુ બેઠા જગ જોગવે, હું ચે

એલ એ સાગર નાહી રે!—અભુ૦

૮

ત્રિકાલ

(ગરબી)*

મીઠી મીઠી બોલે, વસંત ઉર લોલે,
 હો જૂમે આશાના મહોર;
 રાતું રાતું ખીલે, પ્રભાત રંગ ઝીલે,
 તે લાળે ઝાંખા ને ચોર :

રંગ હોઠે વસે રે લોલ !

૧

ઢાંચલ ઠાળે ઠાળે ટહુકી રહે જિનાળે,
 હો નાચે પ્રીતિના મોર;
 તપી તપી તાપે જપોર તેજ વ્યાપે,
 તેમ ચળકે ઝાંખલડી ચોર :

પ્રભા સુખડે હસે રે લોલ !

૨

પાન ખરે જૂઠું, હેમંત વાસુ ફૂંકે,
 હો ફૂટે સ્મૃતિના ભંકાર;
 બૂરી બૂરી સાંઝે સરોજ દિલ ઢાંઝે,
 ત્યાં પડવા પાડે ઉરશેરઃ
 દિશા ડુબતી દિસે રે લોલ ! ૩

Some Opinions
on

“The Silken Tassel”

LYRICS AND SONGS,

BY

Ardeshir F. Khabardar

Introduction by

Dr. James H. Cousins, the Irish Poet

“After reading your English book of poems, I feel a desire to know you more truly through your vernacular writings. I feel you have the gift of poetry which must naturally reveal itself in all its freedom and grace in your mother tongue, and I do not wonder that your books have attained distinction in Gujarati Literature.”

—*Dr. Rabindranath Tagore.*

“Considering the mastery of technique and language that he displays in this volume of English verse, one can well understand that his master expression is his native tongue.”

“... as his flow
... love lyrics,
and the high level of spiritual realization in the volume give it a charm distinctly its own.”

—*The Aberdeen Daily Journal*
(Scotland)

“The metrical variety and freedom of the poems, the useful thoughts they express, and the deep reflection which gives their graceful and musical beauty have moved me to admiration.”

—*Mr. Harold Child,*
(the well-known English Critic)

અરદેશર ફરામજી ખખરદારનાં છપાયલાં પુસ્તકો

ગુજરાતીમાં:

૧. કાવ્યરસિકા			કિંમત રૂ. ૧-૮-૦
૨. વિદ્યાસિકા			„ રૂ. ૧-૮-૦
૩. પ્રકાશિકા			„ રૂ. ૧-૪-૦
૪. મહાબાહીનાં કાવ્યરત્નો (તંત્રી લેખે)			„ રૂ. ૩-૦-૦
૫. ભારતનો દંકાર....			„ રૂ. ૦-૧૨-૦
૬. સંદેશિકા			„ રૂ. ૧-૦-૦

અંગ્રેજીમાં:

1. The Silken Tassel (અંગ્રેજી સંગીતકાવ્યો)
કિંમત રૂ. ૨-૮-૦
-

Some Opinions
on

“The Silken Tassel”

LYRICS AND SONGS,

BY

Ardeshr F. Khabardar

Introduction by

Dr. James H. Cousins, the Irish Poet

“After reading your English book of poems, I feel a desire to know you more truly through your vernacular writings. I feel you have the gift of poesy which must naturally reveal itself in all its freedom and grace in your mother tongue, and I do not wonder that your books have attained distinction in Gujarati Literature.”

—*Dr. Rabindranath Tagore.*

“Considering the mastery of technique and language that he displays in this volume of English verse, one can well understand that his poetic expression in his native tongue must be very fluent indeed. His diction is as pure as his flow of ideas is unfailing. The dainty hyperbole of the love lyrics, and the high level of spiritual realization in the volume give it a charm distinctly its own.”

—*The Aberdeen Daily Journal*
(Scotland)

‘The metrical variety and freedom of the poems, the beautiful thoughts they express, and the deep reflection which underlies their graceful and musical beauty have moved me to admiration.’

—*Mr. Harold Child,*
(the well-known English Critic)

"The poems in this book are the work of a man who has an inborn sense of music. His rhythm is nearly always true, the cadence is unerring, and the regular music of his lines betokens him a master of his craft. He has at his command, in an exceptional manner, the machinery of poetry—wealth of image, aptness of word and ease of composition, and he is without question endowed with the poet's spirit."

—*The Mysore University Magazine*

"Thank you very much for putting into my hand a cord to draw very charming verses—To open the book is like drawing up a window-blind and being enabled to see the sky and flowers and all sorts of pretty things. It is wonderful that the author should think and write so fluently and musically in English."

—*(Miss) Jean Roberts*

"So exuberant and overflowing is his wealth of imagery

that I have read it through several times."

delicious freshness of his own that makes you feel his flowers are fresh gathered and he transmits a veritable cadence of Dawn with some of his dewy dropping lines."

—*Mr. Carl Heath*

"His mind moves to a delightful optimism in a charmingly lyrical way. The Kokil (or cuckoo) is in his heart. Some of his lines insist on being remembered."

—*W. H. Chesson,*
in "*The Bookman*"

Price Rs. 2-8.

To be had from the Author, Mount Road, Madras.

